

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Miglės Dijokaitės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Baudžiamoji atsakomybė už privedimą prie savižudybės
Criminal liability for procuring a suicide**

Vadovas: Lekt. Darius Prapiestis

Recenzentas: Lekt. dr. Gerardas Višinskis

Vilnius
2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 133 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už privedimą prie savižudybės, baudžiamosios atsakomybės samprata bei pačios nusikalstamos veikos sudėtis, kriminalizavimas, kvalifikavimas. Baudžiamoji atsakomybė už privedimą prie savižudybės Lietuvoje lyginama su užsienio šalyse esančiu panašiu teisiniu reguliavimu, siekiant pastebėti, skirtumus bei panašumus, rasti naudingą patirtį.

Pagrindiniai žodžiai: baudžiamoji atsakomybė, privedimas prie savižudybės, savižudybė, kvalifikavimas, pasikėsinimas.

This paper analyzes the criminal liability for procuring a suicide provided for in Article 133 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, the concept of criminal liability and the composition, criminalization and qualification challenges of the criminal act itself. Criminal liability for procuring a suicide in Lithuania is compared with similar legal regulations in other countries in order to notice, define differences and similarities, useful experience.

Key words: criminal liability, procuring a suicide, suicide, qualification, attempt.

TURINYS

TURINYS	1
ĮVADAS	2
1. BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ	6
1.1. Baudžiamosios atsakomybės samprata Lietuvoje.....	6
1.2. Baudžiamosios atsakomybės samprata užsienio šalių teisėje.....	9
2. SUKURSTYMAS NUSIŽUDYTIS ARBA PRIVEDIMAS PRIE SAVIŽUDYBĖS (BK 133 STR.)	14
2.1. Privedimo prie savižudybės požymiai	14
2.2. Sukurstymo nusižudyti ir privedimo prie savižudybės esminiai skirtumai	23
2.3. Privedimo prie savižudybės kriminalizavimo istorija Lietuvoje	25
2.4. Privedimo prie savižudybės reglamentavimas užsienio šalių teisėje.....	29
3. PRIVEDIMO PRIE SAVIŽUDYBĖS KVALIFIKAVIMAS PRAKTIKOJE	33
3.1. Lietuvos teismų praktikos apžvalga.....	33
3.2. Privedimo prie savižudybės latentškumas	34
3.3. Pasikėsینimo kvalifikavimas bei tyrimas.....	37
IŠVADOS	40
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	42
SANTRAUKA	48
SUMMARY	49

ĮVADAS

Darbo aktualumas. Baudžiamosios teisės vienas iš tikslų – prevencija. Siekiant asmenis atgrasyti nuo nusikalstamos veikos, baudžiamajame įstatyme yra numatoma baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamų veikų darymą, taip atitinkamai įspėjant bei informuojant visuomenę. Realus baudžiamosios atsakomybės pritaikymas asmeniui, įvykdžiusiam nusikalstamą veiką, yra valstybės ženklas visuomenei, jog nusikalstamas elgesys nėra toleruojamas. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 133 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už sukurstymą nusižudyti ar privedimą prie savižudybės (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Lietuvoje 2021 metų duomenimis gyveno 2 mln. 795,7 tūkstančiai nuolatinių gyventojų, 2020 metais – 2 mln. 794,1 tūkstančiai gyventojų, 2019 metais – 2 mln. 794,2 tūkstančiai gyventojų (Oficialiosios statistikos portalas). Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, Lietuvos pasaulinis savižudybių reitingas 2019 metais buvo 26.1, t. y. 26,1 žmogaus 100 tūkstančiui gyventojų (World Health Organization, 2019). Įvertinus gyventojų skaičių Lietuvoje 2019 metais bei savižudybės reitingą, Lietuva dėl savižudybės tais metais galimai neteko 729,3 žmogaus. Lietuvoje teikiamais duomenimis, dėl savižudybės šalyje 2019 metais mirė 658 žmonės, o 2020 metais mirė 607 žmonės (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2021). Remiantis pasauliniu savižudybių reitingu Lietuva 2019 metais pasaulyje buvo 7 vietoje, neaplenkusi tik Lesoto, Gajanos, Svazilando, Pietų Korėjos, Kiribačio bei Mikronezijos Federacinės Valstijos (World Population Review, 2022).

Informatikos ir ryšių departamento duomenimis, 2019 metais dėl sukurstymo nusižudyti ar privedimo prie savižudybės viso buvo užregistruotos tik 3 nusikalstamos veikos (nutraukti 4 tyrimai), 2020 metais – tik 1 nusikalstama veika (nutraukti 5 tyrimai), 2021 metais – tik 5 nusikalstamos veikos (surašytas tik vienas kaltinamasis aktas, nutraukti 2 tyrimai) (Informatikos ir ryšių departamentas). Galima pastebėti, jog turimi duomenys apie galimą nusikalstamumą sukurstant žmogų nusižudyti ar privedant žmogų prie savižudybės yra netikslūs. Taip pat pastebimas didelis atotrūkis tarp faktiško savižudybių skaičiaus bei pradedamų tyrimų dėl jų, registruojamų nusikalstamų veikų.

Atsižvelgus į savižudybių statistiką bei paplitimą Lietuvoje ir įvertinus nusikalstamumo bei ikiteisminių tyrimų statistiką dėl sukurstymo nusižudyti bei privedimo prie savižudybės, sprendžiama apie būtinybę plačiai analizuoti baudžiamosios atsakomybės taikymo už nusikalstamą veiką klausimą. Svarbu išsiaiškinti, kodėl ir kaip Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 133 straipsnis praktikoje pritaikomas itin retai

(vos 7 nuosprendžiuose/nutartyse), nors savižudybių rodikliai Lietuvoje yra aukšti. Remiantis rašto darbo apimties ribomis, toliau rašto darbe bus analizuojama baudžiamosios atsakomybės tema tik už privedimą prie savižudybės, minimaliai aptariant sukurstymo nusizudyti požymius.

Rašto darbe taip pat bus lyginama, vertinama užsienio šalių teisė – Korėjos Respublikos (žinomos kaip – Pietų Korėja), Jungtinės Karalystės (oficialus pavadinimas – Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė) bei Turkijos (oficialiai – Turkijos Respublikos) teisė. Šalys pasirinktos remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos pateikiamais savižudybių reitingas 2019 metais, lyginant šalis turinčias didelį, vidutinį bei žemą reitingus: Korėjos Respublikos reitingas – 28,6 (4 vieta), Jungtinės Karalystės reitingas – 7,9 (86 vieta), Turkijos reitingas – 2,4 (169 vieta) (World Health Organization, 2019).

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – išanalizuoti įvairių mokslo disciplinų teoretikų, praktikų pozicijas ir pateikti baudžiamosios atsakomybės už privedimą prie savižudybės vertinimą. Pasiiekti šiam tikslui svarbūs žemiau išvardinti uždaviniai:

- 1) palyginti teisės doktrinoje pateikiamas ir įstatymuose galimai numatytas baudžiamosios atsakomybės sampratas Lietuvos ir užsienio šalių teisėje;
- 2) atskleisti privedimo prie savižudybės sudėties požymius;
- 3) apžvelgti privedimo prie savižudybės kriminalizavimo kaitą bei tendencijas Lietuvoje;
- 4) palyginti užsienio šalių bei Lietuvos baudžiamojoje teisėje įtvirtinto privedimo prie savižudybės reglamentavimą;
- 5) pateikti Lietuvos teismų praktikos apžvalgą privedimo prie savižudybės atveju;
- 6) aptarti privedimo prie savižudybės latentškumą;
- 7) apžvelgti pasikėsinimo privesti prie savižudybės kvalifikavimą bei tyrimą.

Darbo objektas. Darbo objektas – baudžiamosios atsakomybės taikymas už privedimą prie savižudybės.

Tyrimo metodai. Šiam darbui parengti buvo naudojamosi sisteminiu, istoriniu, lingvistiniu, lyginamuoju bei analizės metodais. Sisteminis bei lingvistinis metodai padėjo apsibrėžti reikalingas sampratas ir sąvokas aptariant baudžiamosios atsakomybės turinį bei ypatingai apžvelgiant privedimo prie savižudybės požymių visetą. Lingvistiniu metodu taip pat naudotasi siekiant suprasti užsienio šalių teisės reguliavimą, jo esmę. Istorinis metodas buvo pasitelktas nagrinėjant privedimo prie savižudybės raidą Lietuvoje bei vertinat senesnės bei naujesnės teisinės literatūros turinį bei mintį. Lyginamasis bei analizės metodai naudoti specialiajai literatūrai, teismų praktikai išnagrinėti bei kartu susieti

mokslininkų išvalgas su prieštaravimais. Lyginamuoju metodu taip pat buvo siekiama sulyginti bei pastebėti skirtumus Lietuvos ir užsienio šalių teisės reguliavime. Analizės metodu, nagrinėjant statistinius duomenis, bylų turinį, mokslininkų pozicijas, siekta atsakyti į rašto darbe keliamus klausimus dėl privedimo prie savižudybės latentiško, veikos tinkamo kvalifikavimo bei tyrimo.

Darbo originalumas. Baudžiamosios teisės teorijoje, mokslinėje veikloje neskiriama itin daug dėmesio sukurstymo nusižudyti ar privedimo prie savižudybės veikų sudėčių analizei, plėtojimui, tobulinimui. Paskutinės mokslinės publikacijos, aptarančios sukurstymo nusižudyti ar privedimo prie savižudybės kvalifikavimą, apart teorinių baudžiamosios teisės vadovėlių, buvo pavišintos daugiau nei prieš 6 metus. Vytauto Didžiojo universitete 2015 metais buvo pristatytas magistro baigiamasis darbas tema „Ar patyčios Lietuvoje pripažįstamos nusikalstama veika?“ (Zubelienė, 2015). Rašto darbe autorė analizavo baudžiamosios atsakomybės taikymą už patyčias, veiką kvalifikuojant pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 133 straipsnį. Taip pat sukurstymo nusižudyti bei privedimo prie savižudybės veikų nustatymas ikiteisminio tyrimo metu buvo aptariamasis žurnalo „Sveikatos mokslai“ 2016 metais publikuotame straipsnyje „Savižudybių prevencijos aktualijos ikiteisminių tyrimų medžiagos apžvalgos duomenimis“ (Benošis *et al*, 2016, p. 10–22). Tačiau straipsnyje autoriai pateikė ne teisinį, o statistinį veikų vertinimą ikiteisminių tyrimų duomenimis, pridėdant psichologijos mokslo rekomendacijas. Pažymima, jog šiuo magistro darbu būtent pateikiamas teisinis baudžiamosios atsakomybės už privedimą prie savižudybės vertinimas, analizuojant veikos požymius bendrai. Šiame magistro darbe taip pat siekiama atskleisti privedimo prie savižudybės teisinio kvalifikavimo bei ikiteisminio tyrimo ydas. Pastarųjų klausimų baudžiamosios teisės mokslininkai išsamiai nėra nagrinėję.

Svarbiausi šaltiniai. Svarbiausiais šio darbo šaltiniais galima įvardinti Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą bei jo komentarus (Abramavičius *et al*, 2004) (Abramavičius *et al*, 2009), paaiškinančius įstatymo normų turinį, sisteminių vertinimą. Atitinkamai, vertinant Pietų Korėjos, Jungtinės Karalystės bei Turkijos teisę, remiamasi konkrečiais baudžiamaisiais įstatymais (Criminal Act, 1953) (Criminal Law Act, 1977) (Criminal Code, 2004). Taip pat rašto darbe akcentuojama Vilniaus apygardos teismo bei Lietuvos apeliacinio teismo praktika, atskleidžianti teisės normų pritaikymą pagal konkrečias bylų aplinkybes, vertinimą. Svarbu pastebėti, jog darbe remiamasi kitų mokslo šakų specialiąja literatūra – Lietuvos psichiatrų asociacijos ar atskirų psichologų Y. Levi–Belz, Y. Gvion, A. Apter, J. Y. Stein pozicija, nuomone, vertinant savižudybei įtakos darančias sąlygas. Atkreipiamas dėmesys, kad šiame magistro darbe taip pat naudojamosi

ir kitais šaltiniai – Pasaulio sveikatos organizacijos savižudybių statistika, Oficialiosios statistikos portalo nuolatinių Lietuvos gyventojų statistika bei Informatikos ir ryšių departamento duomenimis dėl nusikalstamumo bei ikiteisminių tyrimų.

1. BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ

1.1. Baudžiamosios atsakomybės samprata Lietuvoje

Baudžiamoji atsakomybė už atitinkamas nusikalstamas veikas (nusikaltimus bei baudžiamuosius nusižengimus) yra numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000) (toliau tekste – BK). Tačiau baudžiamasis įstatymas pačios baudžiamosios atsakomybės sampratos bei sąvokos apibrėžimo nepateikia. Teisės doktrina, universitetų mokyklos pateikia baudžiamosios atsakomybės sampratą, tačiau jos nėra vienodos. Todėl toliau bus aptariamos atskiros mokslininkų pozicijos formuojant baudžiamosios atsakomybės sampratą Lietuvos teisėje bei apibrėžiama baudžiamosios atsakomybės samprata šiame magistro darbe.

Nors baudžiamosios atsakomybės samprata nėra atskleidžiama baudžiamajame įstatyme, tačiau pati formuluotė teisės akte naudojama dažnai: pagrindinės baudžiamosios atsakomybės nuostatos (BK 3 str.); Lietuvos Respublikos piliečių ir kitų nuolat Lietuvoje gyvenančių asmenų baudžiamoji atsakomybė už užsienyje padarytus nusikaltimus (BK 5 str.); užsieniečių baudžiamoji atsakomybė už užsienyje padarytus nusikaltimus Lietuvos valstybei (BK 6 str.); baudžiamoji atsakomybė už tarptautinėse sutartyse numatytus nusikaltimus (BK 7 str.); baudžiamoji atsakomybė už užsienyje padarytus nusikaltimus (BK 8 str.); asmens atsakomybė už nusikalstamą veiką, padarytą apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų (BK 19 str.) ir kt.

Atitinkamai, sąvoka „atsakomybė“ figūruoja ir kitose teisės šakose: civilinės atsakomybės samprata ir rūšys (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000); pagrindinės administracinės atsakomybės nuostatos (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 2015); kolektyvinių sutarčių vykdymo kontrolė ir atsakomybė (Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, 2016); atsakomybė už pareigų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, nevykdymą (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002); materialinė atsakomybė (Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, 1999) ir kt.

Todėl vertinant teisinės atsakomybės sampratą, jos reikšmę, būtina vadovautis ir lingvistiniu aspektu. Sąvoka „atsakomybė“ apibrėžiama kaip reikalingumas, būtinumas atsakyti, atsiskaityti (Lietuvių kalbos žodynas). Pats žodis „atsakyti“, iš kurio morfologiškai kildinamas žodis atsakomybė, turi net kelias reikšmes: duoti informaciją į klausimą; reaguoti žodžiu ar raštu į kreipimąsi ar veiksma; tam tikrais veiksmais ar elgesiu reaguoti į kokį veiksma ar elgesį; perduoti kalbas apkalbėtam asmeniui, persakyti ką

sužinojus; būti atsakingam, įpareigotam užtikrinti kokią veiklą; gauti atpildą, nukentėti už kokį veiksma (Lietuvių kalbos žodynas).

Baudžiamojoje teisėje terminas „atsakyti“ reiškia baudžiamosios atsakomybės realizavimą, kuri pasireiškia paskiriant asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, baudžiamajame įstatyme numatyta (–as) bausmę (–es) arba atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės (Abramavičius *et al*, 2004, p. 23).

Taip pat baudžiamosios atsakomybės samprata dalinai formuojama ir pagal BK 2 straipsnyje pateikiamas nuostatas: asmuo atsako pagal šį kodeksą tik tuo atveju, jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu; įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia; asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio; pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatyta nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį; bausmės, baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės bei priverčiamosios medicinos priemonės skiriamos tik pagal įstatymą; niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką antrą kartą.

Remiantis tiek lingvistiniu aiškinimu, tiek baudžiamajame įstatyme pateiktu baudžiamosios atsakomybės kontekstu bei jos nuostatomis, baudžiamosios justicijos mokslininkai formuluoja atskiras baudžiamosios atsakomybės sampratas.

Romualdas Drakšas baudžiamąją atsakomybę apibrėžia kaip valstybės prievartos taikymą asmeniui, padariusiam nusikaltimą, ir kartu šio asmens padaryto nusikalstamo elgesio pasmerkimą. Šio pasmerkimo išraiška – kaltinamajame nuosprendyje numatyti asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymai, taip pat apribojimai, kylantys iš asmens teistumo (Drakšas, 2003, p. 34). Vėliau autorius praplečia baudžiamosios atsakomybės sampratos ribas, nurodydamas jos taikymą nusikalstamą veiką, t. y. nusikaltimą ir/ar baudžiamąjį nusižengimą, padariusiam asmeniui (Drakšas, 2008, p. 46).

Taip pat pritariama baudžiamosios teisės teorijoje paplitusiam teiginiui, kad baudžiamosios atsakomybės atsiradimas turėtų būti siejamas su nusikaltimo padarymo faktu, kadangi net latentiniuose nusikaltimuose galima išvelgti teoriškai atsirandančią baudžiamąją atsakomybę (Drakšas, 2008, p. 41). Ši mintis yra itin aktuali baudžiamosios atsakomybės už privedimą prie savižudybės kontekste, atsižvelgiant į veikos latentiskumą.

Vytautas Piesliakas baudžiamąją atsakomybę laiko asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pareigą, kilusią dėl nusikalstamos veikos padarymo, būti patrauktam baudžiamojon

atsakomybėn, t. y. būti teismo pasmerktam valstybės vardu priimant apkaltinamąjį nuosprendį atlikti bausmę ir turėti teistumą (Piesliakas, 2007, p. 11).

Baudžiamosios teisės doktrinoje bei praktikoje, apart bendrųjų teisėtumo, teisingumo, humanizmo bei lygybės įstatymams principų, yra iškeliami specialieji baudžiamosios atsakomybės principai: nėra nusikaltimo be įstatymo (lot. *nullum crimen, nulla poena sine lege*); kalto asmens atsakomybės principas (lot. *nulla poena sine culpa*); asmeninės atsakomybės ir bausmės individualizacijos principas; atsakomybės neišvengiamumo principas; draudimas bausti už tą pačią veiką du kartus (lot. *non bis in idem*) (Švedas *et al.*, 2011, p. 152 – 174).

Atitinkamai, teisės mokslininkai baudžiamosios atsakomybės sampratai kelia turinio reikalavimus: valstybės prievartos taikymą; normatyviškumą; neigiamo poveikio realizavimą dėl padarytos nusikalstamos veikos šiuo metu; teisinį santykį kaip baudžiamosios atsakomybės egzistavimo formą (Abramavičius, 2003, p. 57). Todėl baudžiamąją atsakomybę būtų galima apibūdinti kaip asmens ir jo padaryto nusikaltimo pasmerkimą valstybės vardu, kurį vykdo įgaliotos institucijos ir kuris pasireiškia baudžiamaisiais įstatymais apibrėžtų asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymų kaltininkui nustatymu (*ibidem*). Trumpiau – tai asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pasmerkimas valstybės vardu taikant baudžiamuosiuose įstatymuose numatytas prievartos priemones (Švedas *et al.*, 2019, p. 67).

Pateiktos mokslininkų baudžiamosios atsakomybės sampratos nėra viena kitai identišką dėl kelių kintamųjų ir jų vertinimo: baudžiamosios atsakomybės principų, filosofinio požiūrio, baudžiamosios atsakomybės realizavimo formos, baudžiamosios atsakomybės išraiškos ir kt. Baudžiamosios atsakomybės sampratos klausimas yra sudėtingas, kompleksiškas ir mokslo bendruomenėje vienareikšmiškai dar neatsakytas. Kadangi teisė yra gyvas mokslas, kintant visuomenės požiūriui bei mokslo vertinimui, baudžiamosios atsakomybės samprata nuolat tobulinama.

Atsižvelgus į pateiktus baudžiamosios atsakomybės vertinimus, vienareikšmiškai galima sutikti dėl kelių sutampančių sampratos elementų įvardinimo: dėl subjekto įvykdytos nusikalstamos veikos, dėl valstybės reakcijos, dėl įstatyminio pagrindo. Nagrinėjamos rašto darbo temos kontekste svarbu iš anksto akcentuoti galimą veikos (privedimo prie savižudybės) latentškumą. Todėl, papildant R. Drakšo vieną iš suformuotų sampratų, siūloma šiame rašto darbe vadovautis tokia baudžiamosios atsakomybės samprata – tai nusikalstamos veikos ir ją padariusio, nors galimai dar ir nenustatyto, asmens pasmerkimas valstybės vardu, taikant baudžiamąjį įstatymą (Drakšas, 2008, p. 41).

1.2. Baudžiamosios atsakomybės samprata užsienio šalių teisėje

Rašto darbe baudžiamoji atsakomybė už privedimą prie savižudybės Lietuvoje bus lyginama su užsienio šalių teisėje esančiu reguliavimu. Remiantis savižudybių statistika šalyse ir lyginant jas tarpusavyje, vertinimui buvo pasirinkti šių šalių baudžiamieji įstatymai: Korėjos Respublikos (plačiau žinomos kaip Pietų Korėja), Jungtinės Karalystės (oficialus pavadinimas – Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė) bei Turkijos (oficialiai – Turkijos Respublikos). Prieš pradėdant vertinti privedimo prie savižudybės reguliavimą išvardintų šalių teisinėse sistemose, svarbu apžvelgti ir šiose šalyse pateikiamą/suvokiamą baudžiamosios atsakomybės sampratą.

Korėjos Respublika yra kontinentinės (romanų – germanų) teisinės tradicijos valstybė (The National Law Review, s. a.). Baudžiamoji teisė šalyje reguliuojama baudžiamuoju kodeksu (Criminal Act, 1953)¹. Įstatymas nevaržo sąvokos baudžiamoji atsakomybė. Vietoje to, Korėjos Respublikos baudžiamajame kodekse numatytas teritorinis principas, amžiaus cenzas, pakaltinamumo reikalavimas asmeniui taikyti bausmę, o ne baudžiamąją atsakomybę. Korėjos Respublikos baudžiamasis kodeksas teisės doktrinoje buvo įvertintas kaip teisės aktas, įtvirtinantis pagrindinius baudžiamosios teisės elementus – nusikaltimą ir bausmę, kas esą yra atspindys tvirtos demokratijos filosofijos (Ryu, 1957, p. 295). Tokiu būdu pastebimas vienas pagrindinių skirtumų tarp Pietų Korėjos bei Lietuvos baudžiamosios teisės teorijos, teisinio reguliavimo: Lietuvoje bausmė bei baudžiamoji atsakomybė nėra sulyginamos, paaiškinant, jog bausmė yra tik viena iš galimų baudžiamosios atsakomybės pritaikymo formų (bausmės skyrimo, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, bausmės vykdymo atidėjimo arba atleidimo nuo bausmės) (Švedas *et al*, 2019, p. 70).

Korėjos Respublikos baudžiamojo kodekso 1 str. 1 dalis numato, kad veikos nusikalstamumą ir baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs įstatymas. Šiuo aspektu, Pietų Korėjos baudžiamoji teisė vadovaujasi tais pačiais kriterijais kaip ir Lietuvos teisė: baudžiamajai reakcijai kilti būtinas įstatyminis pagrindas; baudžiama pagal veikos metu galiojusį teisinį reguliavimą. Korėjos Respublikos baudžiamasis kodeksas taip pat numato itin panašius institutus, kaip ir Lietuvos baudžiamoji teisė: bausmės skyrimą, bausmės vykdymo atidėjimą, atleidimą nuo bausmės. Tad nors Pietų Korėjos baudžiamoji teisė nevaržo baudžiamosios atsakomybės sąvokos bei neatskiria pastarosios nuo

¹ Nors teisės akto pavadinimas yra baudžiamasis įstatymas/aktas (angl. *criminal act*), tačiau pats įstatymas paties turinyje toliau įvardijamas baudžiamuoju kodeksu (angl. *criminal code*). Atitinkamai, praktikoje bei teorijoje, teisės aktas laikomas baudžiamuoju kodeksu.

bausmės, tačiau bausmės taikyme galima išvelgti baudžiamosios atsakomybės turinio elementus.

Toliau lyginant valstybių teisinį reguliavimą, būtina aptarti ir Jungtinės Karalystės baudžiamojo įstatymo nuostatas. Pirmiausia pažymima, jog Jungtinė Karalystė yra laikoma bendrosios (angl. *Common law*) (anglosaksų) teisinės tradicijos šalimi (Courts and Tribunals Judiciary, s. a.). Todėl didelė dalis teisės ir jos reguliavimo yra kildinama ne iš teisės aktų, o iš teismų praktikos. Nors Jungtinė Karalystė neturi kodifikuotos baudžiamojo įstatymo formos, tačiau baudžiamoji teisė šalyje reguliuojama atskirais baudžiamosios teisės įstatymais bei teismų praktika (precedentais). Pavyzdžiui Jungtinėje Karalystėje galiojantis baudžiamosios teisės įstatymas (Criminal Law Act, 1977) yra baudžiamosios teisės normų rinkinys, surinktas iš visų Jungtinės Karalystės provincijų/dalių teisinio reguliavimo. Tačiau įstatymas, net ir turintis tokį suabsoliutintą pavadinimą, nėra vienintelis baudžiamasis įstatymas Jungtinės Karalystės teisinėje sistemoje bei nenumato visų nusikalstamų veikų. Pavyzdžiui šalyje iki 2010 metų galiojo Jungtinės Karalystės savižudybės įstatymas (Suicide Act, 1961). Todėl kiekvienu individualiu atveju reikia remtis skirtingais, atvejui pritaikytais baudžiamaisiais įstatymais.

Jungtinės Karalystės baudžiamojoje teisėje yra vartojama sąvoka baudžiamoji atsakomybė (angl. *criminal liability*). Kembridžo žodynas pateikia tokią baudžiamosios atsakomybės sąvoką – atsakomybė už bet koki neteisėtą elgesį, sukeltą pavojų arba žalą asmeniui arba objektui (Cambridge Dictionary). Bendrosios (anglosaksų) teisinės tradicijos šalyse vartojamą baudžiamosios atsakomybės (angl. *criminal liability*) sąvoką Meriamo – Vebsterio žodynas paaiškina kaip: 1) atsakomybė, pritaikyta remiantis baudžiamaisiais įstatymais ir baudžiamuoju persekiojimu; 2) subjekto, kuriam taikomos baudžiamosios sankcijos, būseną (Dictionary by Merriam–Webster). Vertinant žodynuose pateiktas baudžiamosios atsakomybės sąvokas, galima išvelgti vieną panašumą su Lietuvoje vyraujančia baudžiamosios atsakomybės koncepcija – baudžiamojo įstatymo būtinumas.

Jungtinės Karalystės, kaip anglosaksų teisinės tradicijos šalies, teisės teorijoje baudžiamosios atsakomybės samprata susideda iš trijų elementų: i) įstatymų uždrausto elgesio (lot. *actus reus*); ii) kaltės (lot. *mens rea*); iii) baudžiamosios gynybos, pvz.: savigyna, beprotybė, prievarta ir būtinybė (Wilson, 2015, p. 14–15). Pažymima, jog net nustačius pirmuosius du elementus, *actus reus* ir *mens rea*, pasireiškęs baudžiamosios gynybos elementas pašalina galimybę taikyti baudžiamąją atsakomybę (Wilson, 2015, p. 15). Taip pat galima spręsti, jog baudžiamoji gynyba, ne kaip procesinė teisė, yra papildomas baudžiamosios atsakomybės elementas, nes: remiantis aplinkybėmis

pritaikomas ne kiekvienoje situacijoje; jis šalina baudžiamosios atsakomybės turinį bei pačią atsakomybę.

Taip pat Jungtinėje Karalystėje naudojama sąvoka atsakomybė (angl. *liability*), konkrečiame kontekste gali būti vartojama kaip griežtoji atsakomybė (angl. *strict liability*). Pavyzdžiui anksčiau galiojusiam Nepagarbos teismams įstatyme (Contempt of Court Act, 1981) buvo numatyta griežtoji atsakomybė: šiame įstatyme „griežtos atsakomybės taisyklė“ reiškė įstatymo viršenybę, pagal kurią atitinkamas elgesys, veiksmai galėjo būti traktuojami kaip nepagarba teismui, nepaisant asmens kaltės, ketinimo tai daryti. Teisinės normos turinys leidžia spręsti, jog konkrečiais atvejais nebūtina įrodinėti asmens kaltės (lot. *mens rea*), nes pakanka nustatyti įstatymu uždrausto elgesio, veiksmo atlikimą (lot. *actus reus*).

Vertinant Jungtinės Karalystės teisinę tradiciją, teisės aktų konstrukciją bei teorines išvalgas, sprendžiama, kad baudžiamosios atsakomybės samprata yra itin abstrakti. Nors teoriškai baudžiamąją atsakomybę gali/turi sudaryti trys elementai (įstatymų uždraustas elgesys, kaltė ir baudžiamoji gynyba), tačiau konkrečiais atvejais griežtajai atsakomybei (angl. *strict liability*) kilti gali pakati vos vieno elemento – įstatymų uždrausto elgesio. Taip pat žodynų pateikiamose baudžiamosios atsakomybės sąvokose neatsispindi teorijoje keliami turinio elementai: sąvokose akcentuojamas taikomos/kylančios atsakomybės teisėtumas, tačiau pasigendama uždrausto elgesio, kaltės bei gynybos elementų, aptariamų teorijoje.

Lyginti Jungtinės Karalystės bei Lietuvos baudžiamosios atsakomybės sampratas ypač sudėtinga. Teorinė Jungtinės Karalystės baudžiamosios atsakomybės samprata yra panašesnė į Lietuvos baudžiamojoje teisėje naudojamą nusikalstamos veikos sudėties modelį (nurodant objektą, subjektą, objektyviąją bei subjektyviąją puses). Taip pat svarbu atsižvelgti ir į didelį šalių teisinių tradicijų skirtumą – Lietuvoje teisinis reguliavimas, ypač baudžiamosios teisės, atsispindi teisės aktuose (įstatymuose), tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje nėra vieningo baudžiamojo įstatymo, teisę tradiciškai pildo teismai bei jų praktika. Todėl natūralu, jog Lietuvoje vartojamoje baudžiamosios atsakomybės sampratoje akcentuojamas atsakomybės taikymo teisėtumas. Įvertinus Jungtinės Karalystės baudžiamosios atsakomybės sampratos lingvistinį bei teorinį aiškinimus, galima priėti prie išvados, jog Jungtinėje Karalystėje nėra skiriama daug dėmesio baudžiamosios atsakomybės sampratai, turiniui, o pagrinde koncentruojamasi į atskirus atsakomybės elementus.

Galiausiai būtina apžvelgti likusios užsienio šalies, Turkijos Respublikos, baudžiamosios teisės reguliavimą, o tiksliau – baudžiamosios atsakomybės sampratą.

Pirmiausia nurodoma, kad Turkija yra kontinentinės (romanų – germanų) teisinės tradicijos valstybė (The National Law Review, s. a.), dalį teisinės sistemos, normų perėmusi iš Osmanų imperijos (Metin, Gelbal, 2008, p. 121–124). Turkijos baudžiamoji teisė įtvirtinta Turkijos Respublikos baudžiamajame kodekse (Criminal Code, 2004)².

Turkijos baudžiamajame kodekse yra vartojama formuluotė baudžiamoji atsakomybė (angl. *criminal liability*). Baudžiamoji atsakomybė aptariama kodekso 2 skyriaus 2 dalyje (baudžiamosios atsakomybės panaikinimo arba sumažinimo priežastys), 31 straipsnyje (mažamečių/nepilnamečių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės). Taip pat baudžiamojame kodekse 2 skyriaus 1 dalies 20 straipsnyje įtvirtinamas baudžiamosios atsakomybės individualumas (angl. *Individuality of Criminal Responsibility*). 20 straipsnyje nurodoma, kad baudžiamoji atsakomybė yra asmeninė bei niekas negali būti laikomas kaltu dėl kito elgesio. Tačiau įstatymas aiškios baudžiamosios atsakomybės sąvokos, sampratos nepateikia.

Turkijos teisės teorijoje keliami mintis, jog baudžiamosios atsakomybės personalinis principas (konkreto fizinio asmens ryšys su konkrečia veika) turi būti siejamas ir su moraliniu santykiu (konkreto subjekto psichologiniu ryšiu su veika, faktu), taip personalinį principą sugretinant su konstituciniu kaltės principu, dėl kurio teisė tampa proporcinga bei teisinga (Riondato, Alagna, 2012, p. 61).

Turkijos baudžiamojame kodekse 20 straipsniu įtvirtinama, jog juridiniams asmenims bausmės netaikomos. Paaiškintina, kad pagal Turkijos įstatymus nusikalstamas veikas gali vykdyti tik fiziniai asmenys, todėl net ir už juridinio asmens padarytą nusikalstamą veiką galės atsakyti tik fizinis asmuo (Randhawa, Anderson, 2022 cituota Global Legal Insights, 2022). Pažymima, jog Lietuvoje baudžiamoji atsakomybė taikoma juridiniams asmenims, jei baudžiamojame kodekse specialiosios dalies norma tai nurodo.

Turkijos baudžiamojame kodekse 2 straipsnyje įtvirtinta, jog asmuo gali būti baudžiamas tik už įstatyme aiškiai numatytą nusikalstamą veiką, o bausmė gali būti paskiriama jei tai numato įstatymas. Tokiu būdu Turkijos baudžiamajoje teisėje įtvirtinamas įstatymo viršenybės principas bei teisėtumo reikalavimas taikant baudžiamąją atsakomybę.

Vertinant Turkijos esamą baudžiamosios atsakomybės reguliavimą galima pastebėti panašumus, lyginant su Lietuvos baudžiamąja teise: abejos šalys numato baudžiamosios atsakomybės taikymo ribas, baudžiamosios atsakomybės panaikinimo (atleidimo) atvejus; abi šalys baudžiamąją atsakomybę sieja su personaliniu principu bei baudžiamąją

² Nors baudžiamojame kodekse pavadinimą iš turkų į anglų kalbą atskiri šaltiniai verčia skirtingai ((angl. *penal code*) arba (angl. *criminal code*)), pačiame akto turinyje vartojama formuluotė (angl. *criminal code*).

atsakomybę sieja su kalte; baudžiamuosiuose įstatymuose numatytas teistumo (įstatymo pagrindo) reikalavimas. Nors Turkijos baudžiamasis įstatymas bei teisės teorija užuolankomis mini baudžiamąją atsakomybę, jos sąvoką, nepateikiant aiškios sampratos ar apibrėžties, tačiau iš normatyvinio reguliavimo galima spręsti apie atsakomybės turinį.

Suma summarum, užsienio šalių teisės teorijoje bei teisiame reguliavime pateikiama baudžiamosios atsakomybės sąvoka, samprata bei jos turinys yra tik iš dalies panašus į Lietuvoje suvokiamą baudžiamąją atsakomybę. Pastebimas didesnis baudžiamosios atsakomybės vertinimo panašumas kontinentinės teisinės tradicijos šalių teisėje bei, tuo pačiu, išvelgiamas didesnis skirtumas lyginant atsakomybės turinį su anglosaksų teisinės tradicijos šalimi. Tačiau įvertinus visumą, galima daryti išvadą, jog baudžiamosios atsakomybės samprata kiekvienoje šalyje suvokiama skirtingai, kaip kad skirtingai suvokiama ir pačioje Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

2. SUKUSRTYMAS NUSIŽUDYTIS ARBA PRIVEDIMAS PRIE SAVIŽUDYBĖS (BK 133 STR.)

2.1. Privedimo prie savižudybės požymiai

Privedimas prie savižudybės, kaip nusikalstama veika, nurodytas BK 133 str. 1 dalyje – tas, kas sukurstė žmogų nusižudyti arba žiauriu ar klastingu elgesiu privedė žmogų prie savižudybės, baudžiamas laisvės apribojimu arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų. Privedimo prie savižudybės veika neturi atskiro straipsnio baudžiamajame kodekse ir teisine norma dalinasi su kita nusikalstama veika – žmogaus sukurstymu nusižudyti. Kadangi šio rašto darbo tema yra baudžiamoji atsakomybė už privedimą prie savižudybės, mažesnis dėmesys bus skiriamas sukurstymo nusižudyti veikai. Todėl pirmiausia būtina aptarti privedimo prie savižudybės požymius bei atskleisti jų turinį.

Privedimo prie savižudybės požymiai bus nagrinėjami remiantis tradiciniu nusikalstamos veikos ketunarės (4 elementų) sudėties modeliu – bus nagrinėjamas objektas, objektyvioji pusė, subjektas bei subjektyvioji pusė.

Privedimo prie savižudybės objektas gali būti sprendžiamas pagal baudžiamojo įstatymo veiką draudžiančio straipsnio struktūrinę vietą teisės akte. Privedimą prie savižudybės draudžiantis BK 133 straipsnis yra baudžiamojo įstatymo XVII skyriuje, pavadinimu „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“. Vadovaujantis kodekso struktūra bei sisteminiu aiškinimu, galima daryti išvadą, jog atitinkamiems skyriams priskirti baudžiamojo įstatymo straipsniai gina/saugo tas pačias visuotinai pripažįstamas vertybes, gėrius. Šiuo konkrečiu atveju, BK XVII skyrius ir jame esantys straipsniai saugomu objektu įvardina žmogaus gyvybę. Todėl, privedimo prie savižudybės objektas ir yra kito žmogaus gyvybė. Būtina pastebėti, jog nusikalstamos veikos objektu gali būti tik kito žmogaus gyvybė, nes savižudybė pati kaip veika Lietuvos teisinėje sistemoje nelaikoma nusikalstama ir kaip nors sankcionuojama.

Pati žmogaus gyvybė, kaip visuotinai saugomas gėris, yra laikoma prigimtine. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnis numato, kad žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Konstitucijos 18 straipsnyje numatyta, jog žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad prigimtinis žmogaus teisių pobūdis reiškia, kad jos yra neatskiriamos nuo individo, nesusietos nei su teritorija, nei su tauta (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas). Pasak Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, prigimtines teises žmogus turi nepriklausomai nuo to, ar jos yra

įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne, nes teises turi kiekvienas žmogus – ir geriausieji, ir blogiausieji žmonės. Teismas pažymi, kad iš prigimtinių teisių tarptautinė bendruomenė išskiria būtent žmogaus gyvybę ir orumą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas).

Taip pat atsižvelgus į veikos pobūdį (klastingą ar žiaurą elgesį), galimi teoriniai pamąstymai, ar nusikalstamos veikos papildomu objektu nebūtų galima įvardinti nukentėjusiojo garbę ir orumą. Nors, kaip minėta, BK 133 straipsnis priskirtas baudžiamojo įstatymo XVII skyriui, o ne XXII skyriui „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens garbei ir orumui“, tačiau vertinant kiekvieną situaciją individualiai, atskirais atvejais galima pastebėti žiauraus ar klastingo elgesio žalą nukentėjusiojo garbei, orumui, jo pažeminimą. Pažymima, jog teismų praktikoje civilinėje byloje yra užfiksuota atvirkštinė situacija, kurios metu buvo konstatuota, jog asmuo, viešai bei nepagrįstai kaltinamas padaręs BK 133 straipsnyje numatytą nusikaltimą, vertinamas neigiamai, todėl pripažintina, jog ši žinia, žemina asmens garbę ir orumą (Vilniaus apygardos teismo 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje).

Nagrinėjant nusikalstamos veikos objektą, reikia įvertinti ir su juo betarpiškai susijusį nukentėjusįjį. Nagrinėjamu atveju nukentėjusysis yra psichiškai sveikas asmuo nuo 14 metų (Abramavičius *et al*, 2009, p. 128). Tais atvejais, kai privedamas prie savižudybės to siekiant asmuo, kuris dėl mažametystės, psichikos sutrikimo ar kitokios fiziologinės ar patologinės būsenos nesuvokia savo veiksmų prasmės arba negali jų valdyti, veika traktuotina kaip nužudymas nukentėjusiojo rankomis (BK 129 straipsnis) (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Toks elgesys, kai žmogaus gyvybė atimama veikiant per baudžiamojon atsakomybėn netraukiamą asmenį, teoriniu požiūriu vertinamas kaip itin pavojingas. Todėl proporcinga tokią asmens veiką kvalifikuoti ne pagal BK 133 straipsnį, o pagal BK 129 straipsnį, numatantį kaltininkui griežtesnes sankcijas.

Toliau nagrinėjant nusikalstamos veikos sudėtį, aptariama privedimo prie savižudybės objektyvioji pusė. Iš BK 133 straipsnio galima išskirti esminius veikos objektyviuosius požymius: 1) elgesys – žiaurus ar klastingas elgesys nu nukentėjusiuoju; 2) nusikalstamos veikos materialinė sudėtis– būtina pasekmė (kito asmens savižudybė); 3) priežastinis ryšys tarp kaltininko veiksmų bei nukentėjusiojo savižudybės (Abramavičius *et al*, 2009, p. 128).

Žiaurus elgesys – tai dažniausiai mušimas, kankinimas, įvairūs kūno sužalojimai, neteisėtas laisvės atėmimas, neteisėtas uždarymas į psichiatrinę ligoninę, vertimas dirbti nepakeliamus darbus, atlikti neteisėtus ar amoralius veiksmus, tyčiojimas, šmeižimas,

įžeidinėjimas (Pečkaitis, Radavičius, 2004, p. 65). Taip pat žiauriu elgesiu gali būti laikomas asmens skriaudimas jam neduodant maisto, drabužių, gyvenamosios vietos bei panašūs veiksmai, padaryti kito asmens, kurio pareiga buvo rūpintis nukentėjusiuoju (Abramavičius *et al*, 2001, p. 180). Žiauraus elgesio su žmogumi būdų baigtinio sąrašo nepateikia nei baudžiamoji teisė nei psichologijos mokslas. Žiaurus elgesys yra vertinamojo pobūdžio, todėl kiekvienu atveju reikia stengtis suvokti tokio elgesio įtaką nukentėjusiojo sunkiai emociniai būklei. Psichologijos bei psichiatrijos mokslininkai, nurodo, kad pagrindinis veiksnys, lemiantis savižudybę, yra nepakeliamas psichinis skausmas (Levi-Belz *et al*, 2019, p. 7). Pasak mokslininkų, savižudybė gali būti vertinama kaip elgesys, skatinamas noro pabėgti nuo nepakeliamo psichologinio skausmo. Todėl sprendžiant, ar asmens elgesys yra žiaurus ar klastingas, galima modeliuoti situaciją ir elgesį vertinti kaip galimą/įtariamą priežastį nukentėjusiojo nepakeliamam psichologiniam skausmui.

Psichologai, vertindami žiaurų elgesį žmogaus atžvilgiu, lemiantį jo savižudybę, įvardina ir karą. Psichologų – psichiatrų komanda 2017 metais atliko tyrimą traumatizmo, vienatvės ir minčių apie savižudybę tarp buvusių karo belaisvių tema (Stein *et al*, 2017, p. 1–9). Tyrimo straipsnyje paaiškinama, kad karo nelaisvė yra viena sunkiausių ir kenksmingiausių patirčių žinomų žmogui, todėl galimai yra viena iš labiausiai traumuojančių. Pagrobėjai deda daug pastangų, kad palaužtų belaisvio dvasią, panaudojant fizinį ir psichologinį smurtą, įskaitant kankinimus, žeminimus, dirbtinai sukeltą nepriteklių, izoliavimą ir kitokį žiaurumą. Pasak mokslininkų, tyrimai atskleidžia, kad buvusiems karo belaisviams pasireiškia sunkesni potrauminio streso simptomai nei nelaisvėje nebuvusiems kovos veteranams. Mintys apie savižudybę karo metu įkalintoms aukoms gali pasireikšti tiek nelaisvės metu, tiek po repatriacijos. Aptariamo straipsnio autoriai pastebi, jog nors galima tikėtis, kad traumos padariniai laikui bėgant susilpnės ir analogiškai sumažės aukų mintys apie savižudybę, tyrimai rodo, kad buvę karo belaisviai laikui bėgant rodo savižudiškų minčių padidėjimą, o ne mažėjimą. Tokios mokslininkų išvalgos naudingos psichoterapijos praktikoms, tolimesnei psichologijos mokslo raidai. Rašto darbe nagrinėjamame baudžiamosios atsakomybės kontekste galima pasinaudoti mokslininkų išvalgomis, apibūdinančiomis žiaurų elgesį su žmogumi, tačiau dėl jų realizavo praktikoje nekyla daug vilčių, kadangi paprastai privedimo prie savižudybės įrodinėjimas yra sunkus procesas, o karo metu įrodymų rinkimas yra ypatingai apsunkintas.

Teismų praktikoje žiaurus elgesys apibrėžiamas lakoniškai - tai mušimas, kankinimas, sužalojimai, vertimas dirbti nepakeliamus darbus, atlikti neteisėtus ar žeminančius veiksmus: daryti nusikaltimą, elgetauti, verstis prostitucija ir pan.,

tyčiojimas, šmeižimas, įžeidinėjimai, įvairūs grasinimai ir panašūs veiksmai nukentėjusiojo ar jo artimo asmens atžvilgiu (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Kasacinis teismas vertino ir itin žiaurų elgesį, kuris nustatomas, įvertinus panaudoto smurto pobūdį, jo trukmę, intensyvumą, įrankius, padarytų sužalojimų kiekį, lokalizaciją (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tačiau svarbu pažymėti, jog BK 133 straipsnyje aptariamas žiaurus, o ne itin žiaurus elgesys, todėl vertinimo kriterijai švelnesni. Tikrasis žiauraus elgesio turinys teismų praktikoje atsiskleidžia vertinant individualias bylos aplinkybes bei kaltinamojo veiksmus. Baudžiamojoje byloje apeliacinės instancijos teismas kaltinamojo smurtinius veiksmus, grasinimus, nukentėjusiosios pastovų kontroliavimą įvertino žiauriu elgesiu: kaltinamasis, žinodamas, kad nukentėjusioji yra ne kartą grasinusi nusižudyti bei rašiusi atsisveikinimo raštelius, iš pavydo dėl įtariamoms neištikimybės naudojo jos atžvilgiu fizinį smurtą – suduodamas smūgius rankomis ir kojomis padarė poodines kraujosruvas rankose ir keliuose, ko eigoje nukentėjusioji dėl žiauraus su ja elgesio, pasireiškusio sistemingu smurto jos atžvilgiu naudojimu, bei įvykio išvakarėse kaltinamojo išsakytų grasinimų nužudyti, dėl įvykio metu buvusios savo emocinės būsenos – didelio susijaudinimo, kurį sąlygojo užsitęsusi konfliktinė situacija su kaltinamuoju bei betarpiškai prieš įvykį jo naudojamas smurtas, iššoko iš ketvirto aukšto ant žemės ir dėl patirtų daugybinių sužalojimų, kurie komplikavosi ūminiu išoriniu ir vidiniu nukraujavimu į krūtinplėvės ir pilvaplėvės ertmes, mirė (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Žiauriu elgesiu teismų praktikoje taip pat buvo pripažintas ir turto prievartavimas – kaltininkas, pamynęs nukentėjusiojo orumą, daugiau nei metus laikė jį nuolatinėje baimėje, kad tuo atveju, jeigu jis atsisakytų vykdyti kaltininko reikalavimus, šis ir toliau naudosis prieš jį fizinį ir psichologinį smurtą (Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitoje baudžiamojoje byloje kaltinimas pasikėsiniu privesti prie savižudybės buvo grindžiamas tokiais kaltinamojo veiksmais: kaltinamasis, panaudodamas psichinį ir fizinį smurtą, atimdamas nukentėjusiajam laisvę, neturėdamas teisėto pagrindo, atvirai vertė nukentėjusįjį perduoti jam turtą – 800 Lt, priešingu atveju, grasinamas toliau jo atžvilgiu smurtauti (Vilniaus apygardos teismo 2013 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Įvertinus teismų praktiką dėl žiauraus elgesio privedimo prie savižudybės atveju, sprendžiama, kad žiauriu elgesiu nukentėjusiojo atžvilgiu gali būti pripažįstamas net ir kitos nusikalstamos veikos darymas (pvz.: turto prievartavimas, fizinis bei psichologinis smurtas).

Klastingas elgesys apibrėžiamas kaip apgaulingas, skaudinantis, dvasiškai žlugdantis kitą žmogų elgesys, susijęs su įvairaus vertybinio, dorovinio pobūdžio manipuliacijomis

(Pečkaitis, Radavičius, 2004, p. 65). Klastingas elgesys gali pasireikšti nukentėjusiojo suklaudinimu, pastumiant jį į beviltišką padėtį (Nocius, 1998, p. 40). Teismų praktikoje klastingo elgesio samprata, turinys nesiskiria nuo vartojamos praktikoje. Pavyzdžiui jau minėtoje Lietuvos apeliacinio teismo 2014 metais išnagrinėtoje baudžiamojoje byloje kaltinimas asmeniui buvo formuojamas tik dėl klastingo elgesio, kuris laikomas apgaulingu, skaudinančiu, dvasiškai žlugdančiu kitą žmogų elgesiu, dėl kurio jis nusižudo (Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Teismo vertinimu kaltinime pateiktas nekonkretus požymio nustatymas ne tik teisiškai ydingas (nenurodant konkrečių klastingų veiksmų kaltinamojo elgesyje), tačiau ir neteisingas, dėl to, kad dalis veiksmų buvo priskirtini žiauriam elgesiui (fizinio smurto naudojimas ir vertimas vogti). Tačiau pats teismas byloje konstatavo, jog turto prievartavimas turi ir žiaurus, ir klastingo elgesio požymių. Todėl praktikoje trūksta aiškios takoskyros tarp klastingo bei žiaurus elgesio.

Rašto darbo autorės vertinimu, žiaurus elgesys bei klastingas elgesys yra itin glaudžiai susiję. Klastos atveju nukentėjusysis veikiamas apgaule, bandoma asmenį apgauti, juo manipuluoti. Žiaurus elgesio atveju nukentėjusiajam realiai gresia fizinis ir/ar psichologinis skausmas. Abu elgesio būdai nukentėjusiajam sukelia nepakeliamas emocines kančias. Bandant atskirti elgesio būdus, galima įvertinti, jog klasta pasireiškia intelektualiais veiksmais/gebėjimais, nes kyla iš apgaulės, manipuliacijos, įtikinėjimo. Tuo tarpu žiaurus elgesys gali pasireikšti tiek intelektine veikla, tiek fizine.

Taip pat būtina pažymėti, jog norint asmeniui taikyti atsakomybę pagal BK 133 straipsnį, pati kaltininko veika turi būti neteisėta. Jeigu nusižudęs ar pasikėsinęs nusižudyti asmuo tai padarė neigiamoje situacijoje atsidūręs dėl teisėtų veiksmų (pvz.: sulaikymo, ikiteisminio/teisminio proceso pradėjimo, atleidimo iš darbo), sukurstymo ar privedimo prie savižudybės, kaip nusikalstamų veikų sudėties nėra (Milinis *et al*, 2011, p. 57). Tokiu atveju, norint kaltininką patraukti baudžiamojon atsakomybėn už savo veiksmus, reikėtų įrodyti jo veiksmų neteisėtumą, t. y. pagrįsti aplinkybę, jog: 1) asmuo nebuvo įpareigotas/neturėjo teisės vykdyti atitinkamų veiksmų; 2) asmuo vykdydamas veiksmus pažeidė teisės normas; 3) nebuvo teisėto pagrindo atitinkamų veiksmų vykdymui, jų būtinybei. Tačiau atsižvelgiant į visumą aplinkybių, vertinama, jog žiaurus ar klastingo elgesio pobūdžio veika apskritai negali būti teisėta, išskyrus įstatyme numatytas išimtis (pvz.: dėl fizinės jėgos panaudojimo).

Vertinant kaltinamojo elgesį privedimo prie savižudybės atveju, būtina įvertinti elgesio sistemiškumą, pasikartojimą. Veikai pagal BK 133 straipsnį kvalifikuoti yra reikalinga veiksmų (poelgių), dėl kurių nukentėjusysis atsiduria bent subjektyviai

beviltiškoje padėtyje, sistema (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Pasak Lietuvos apeliacinio teismo, vienkartinis sumušimas, įžeidimas, apgavimas ar kitoks nuskriaudimas paprastai negali būti vertinamas žiauriu ar klastingu elgesiu, išskyrus atvejus, kai kaltininko vienkartinis poelgis pasižymi ypatingu žiaurumu ar klastinga išdavyste ir tai yra tiesiogine savižudybės priežastimi. Tokiu atveju, vertinant ypatingą žiaurumą, galima vadovautis anksčiau minėtais kasacinio teismo suformuotais kriterijais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Todėl galima spręsti, jog tyrimo dėl privedimo prie savižudybės medžiaga gali apimti net kelerius metus vykusį sistemingą kaltinamojo žiaurų, klastingą elgesį nukentėjusiojo atžvilgiu.

Toliau aptariamas kitas nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymis – savižudybė. Kaip minėta, BK 133 straipsnis yra materialiosios sudėties, t. y. veikai kvalifikuoti būtina nustatyti dėl veikos atsiradusius padarinius. Nagrinėjamos nusikalstamos veikos atveju, kaltinamojo elgesio padariniai yra kito asmens savižudybė. Savižudybė – tai valingas, paties žmogaus atliktas gyvybei grėsmingas veiksmas, sukeliantis mirtį (Lietuvos psichiatrų asociacija, 2014). Nors ryšys tarp savižudybių ir psichikos sutrikimų (ypač depresijos ir alkoholio vartojimo sutrikimų) yra gerai žinomas dideles pajamas gaunančiose šalyse, daugelis savižudybių įvyksta impulsyviai krizės metu, kai pablogėja gebėjimas susidoroti su gyvenimo įtampomis, pvz., finansiniais sunkumais, problemomis, santykių nutrūkimu ar lėtiniu skausmu, liga, konfliktais, nelaimėmis, smurtu, prievarta, netekčių išgyvenimu, izoliacijos jausmu (World Health Organization, 2021). Todėl laikoma, jog savižudybė gali būti impulsyvi dėl neigiamų aplinkos provokacijų, sukrėtimų, sunkumų. Lietuvos psichiatrų asociacijos išskiria tris savižudybių proceso etapus: minčių, idėjų stadijoje žmogus tik pagalvoja apie savižudybę, nori užsimiršti, pabėgti nuo rūpesčių ir skausmo; ketinimų stadijoje žmogus ne tik trokšta mirti, bet ir pradeda siekti mirties; veiksmų etapas yra paskutinis, kuris prasideda apsisprendimu, kad mirtis yra geriausia išeitis (Lietuvos psichiatrų asociacija, 2014). Tad įvertinus psichikos sveikatos specialistų požiūrį į savižudybę, jos analizavimą, laikoma, jog savižudybė yra asmens sąmonės procesas, paskutiniame etape pasireiškiantis asmens gyvybės nutraukimu. Pažymima, jog nustatant savižudybės faktą, kaip būtinąjį nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymį, nėra išskiriamas koks nors būtinas, konkretus savižudybės būdas, t. y. žmogus bet koku būdu gali nutraukti savo gyvybę.

Galiausiai, norint susieti žiaurius, klastingus kaltinamojo veiksmus su nukentėjusio savižudybės faktu, būtina nustatyti priežastinį ryšį. Priežastinis ryšiu yra laikomas santykis tarp nusikalstamos veikos ir jos padarinių (Švedas, 2019, p. 213). Nagrinėjamos

nusikalstamos veikos kontekste būtina nustatyti, ar nukentėjusysis nusižudė dėl kaltininko žiauraus ar klastingo elgesio. Teismų praktikoje nurodoma, kad būtinios padarinių kilimo sąlygos nustatymas reikalauja nustatyti, ar kiekvieno, ar tik vieno nusikalstamos veikos dalyvio padaryti pažeidimai buvo būtina padarinių kilimo sąlyga, o priežastinio ryšio pobūdžio nustatymas reikalauja nustatyti, ar priežastinis ryšys yra dėsningas (būtinasis), ar atsitiktinis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kasacinis teismas išaiškino, kad: „<...> pagal adekvataus priežastinio ryšio teoriją priežastinis ryšys tarp veiksmų ir jų žalingų pasekmių egzistuoja tada, kai veiksmai padidina pasekmių atsiradimo galimybę. Kitaip tariant, kadangi veiksmai padidina žalingų pasekmių atsiradimo riziką, atsiradusios neigiamos pasekmės yra laikytina normalia tų veiksmų pasekme. Iš tokio adekvataus priežastinio ryšio apibūdinimo matyti, kad gali egzistuoti daug kurios nors pasekmės priežasčių ir adekvati priežastis nėra vienintelė tam tikrų pasekmių priežastis, tik ji, paversdama tikrove tam tikrų pasekmių atsiradimo tikimybę, išsiskiria iš kitų priežasčių. Ši teorija yra aktuali sprendžiant nerūpestingos veikos nulemtas pasekmes ir / ar tais atvejais, kai reikia vertinti ir išskirti iš kelių priežasčių tą pagrindinę, nulėmusią žalingas pasekmes kaip ir nagrinėjamu atveju. Šia linkme formuojama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kurioje teigiama, kad tais atvejais, kai padariniai nulemti ne vienos, bet kelių priežasčių, būtina įvertinti, kokią įtaką padariniams atsirasti turėjo kaltininko veika, palyginti su kitais veiksniais, prisidėjusiais prie padarinių kilimo“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Formuojamoje kasacinio teismo praktikoje pateikiama adekvataus priežastinio ryšio teorija gali būti pritaikoma privedimo prie savižudybės atvejais. Kadangi žmogaus savižudybei įtaką gali daryti daug veiksnių (pvz.: ligos, psichologinės traumos, gyvenimiškos problemos ir t. t.), siekiant kvalifikuoti nusikalstamą veiką pagal BK 133 straipsnį, kaltininko veiksmus bei jų įtaką nukentėjusiajam būtina įvertinti ir palyginti su kitais, galimais veiksniais. Pavyzdžiui Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje teismas konstatavo, jog tai, kad padarinių atsiradimą lemia ne vieno, bet keleto faktorių visuma, kiekvieno jų priežastingumo savaime nepaneigia ir jeigu vienas faktorių – šiuo atveju kaltininko elgesys su nukentėjusiaja – yra tiek reikalinga, tiek ir pakankama sąlyga padariniams atsirasti, jis laikytinas priežastingu (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Toliau byloje teismas nurodė, kad aptarti bylos duomenys dėl kaltininko veiksmų, taip pat teismo ekspertizės išvada ir apeliacinės instancijos teisme apklaustų ekspertų paaiškinimai rodo, kad lemiamą impulsą nusižudyti nukentėjusiajai davė žiaurus kaltininko elgesys, vadinasi, šis yra susijęs tiesioginiu priežastiniu ryšiu su kilusiais padariniiais – nukentėjusiosios

mirtimi. Todėl sprendžiant dėl priežastinio ryšio tarp kaltininko veiksmų bei nukentėjusiojo savižudybės, vertinamas ir lemiamo impulso kriterijus, kurį iš dalies galima prilyginti mirtino smūgio teorijai.

Privedimo prie savižudybės subjektas nurodytas baudžiamajame įstatyme, neišskiriant subjektui specialių požymių, ryšių, gebėjimų. Baudžiamasis įstatymas nepateikia pakaltinamumo sąvokas. Tačiau baudžiamosios teisės doktrinoje pakaltinamumas yra teisinė sąvoka, apibūdinanti baudžiamajame įstatyme numatytą veiką padariusio asmens psichinę būseną ir turinti esminės reikšmės jo atsakomybei (Piesliakas, 1996, p. 119). Remiantis BK 17 straipsniu, nepakaltinamas asmuo, dėl psichikos sutrikimo negalėjęs suvokti veikos pavojingumo arba valdyti savo veiksmų, neatsako už padarytą nusikalstamą veiką. Remiantis BK 18 straipsniu, asmuo, teismo pripažintas ribotai pakaltinamu ir padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą arba gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Baudžiamasis įstatymas (BK 133 str.) už privedimą prie savižudybės numato laisvės apribojimą arba areštą, arba laisvės atėmimą iki ketverių metų, todėl veika laikoma apysunkiu nusikaltimu (BK 11 str. 4 d.). Atitinkamai sprendžiama, kad už privedimą prie savižudybės atsakyti gali pakaltinamas asmuo ir teoriškai atsakyti gali ribotai pakaltinamas asmuo, teismo neatleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Pagal BK 13 straipsnio 1 dalį, pagal šį kodeksą atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo padarymo buvo suėję šešiolika metų. Kadangi privedimo prie savižudybės veika nėra įtraukta į BK 13 straipsnio 2 dalyje esančių veikų sąrašą, numatantį baudžiamąją atsakomybę nuo 14 metų, sprendžiama, jog privedimo prie savižudybės subjektas turi būti 16 metų arba vyresnis. Baudžiamasis įstatymas nenumato jokių specifinių, konkrečių subjekto bruožų, savybių, tačiau dalies mokslininkų nuomone aplinkybė, jog žmogus nusižudo dėl kito asmens elgesio, veiksmų, liudija, kad jis kuriuo nors būdu faktiškai nuo jo buvo priklausomas (Abramavičius *et al*, 2009, p. 129). Rašto darbo autorės nuomone, tokia mokslininkų pozicija neturėtų būti suabsoliutinama ir kiekvienu atveju teismai tokią aplinkybę turėtų nustatinėti individualiai. Taip pat tokios pavaldumo aplinkybės nustatymas neturėtų daryti įtakos subjekto nustatymui bei veikos kvalifikavimui pagal BK 133 straipsnį, nes tokio teisinio pagrindo nėra. Todėl remiantis teisiniu vertinimu, sprendžiama, jog privedimo prie savižudybės (BK 133 str.) subjektas yra 16 metų arba vyresnis pakaltinamas arba ribotai pakaltinamas asmuo, teismo vertinimu neatleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Paskutinis nusikalstamos veikos sudėties elementas – subjektyvioji nusikalstamos veikos pusė. Subjektyviąją pusę sudaro kaltė, tikslas bei motyvai (Švedas *et al*, 2019, p. 174). Teisės doktrinoje bei teismų praktikoje aptariant subjektyviąją privedimo prie

savižudybės pusę, nagrinėjamas tik kaltės klausimas. Manoma, jog privedimas prie savižudybės yra tyčinis nusikaltimas, tačiau jis gali būti padaromas ne tik tiesiogine tyčia (kai klastingai ar žiauriai elgdamasis kaltininkas sąmoningai siekia to, kad nukentėjusysis atimtų sau gyvybę), bet ir netiesiogine (kai nukentėjusiojo mirties kaltininkas nesiekia, tačiau suvokia, kad jo skriaudžiamas asmuo gali nusižudyti) (Milinis *et al*, 2011, p. 56). Tačiau teismų praktikoje formuojamas šie tiek kitoks kaltės turinys privedimo prie savižudybės atveju: „BK 133 straipsnyje reglamentuotas privedimas prie savižudybės yra tyčinis nusikaltimas. Darydamas šį nusikaltimą kaltininkas turi suvokti, kad žiauriai ar klastingai elgiasi su kitu žmogumi ir to nori, t. y. veikia tiesiogine tyčia. Tuo tarpu padariniai dėl žiauraus ar klastingo elgesio su nukentėjusiuoju gali kilti tiek tiesiogine tyčia, kai kaltininkas nori ir savo elgesiu siekia, kad kitas žmogus nusižudytų, tiek ir netiesiogine tyčia, jeigu žiauriai ir klastingai elgdamasis kaltininkas nesiekia tokių padarinių, bet suvokia, kad skriaudžiamasis gali nusižudyti“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Vertinant Lietuvos apeliacinio teismo praktiką, galima spręst, jog: 1) kaltininkas tyčia žiauriai ar klastingai elgiasi su nukentėjusiuoju siekdamas jį skriausti; 2) kaltininkas gali siekti nukentėjusiojo savižudybės arba gali jos nesiekti, tačiau turi numatyti tokią tikimybę; 3) privedimo prie savižudybės veikai teoriškai iškeliami dvigubas kaltės reikalavimas. Todėl daroma išvada, jog kvalifikuojant kaltininko veiką kaip privedimą prie savižudybės, reikia nustatyti kaltininko kaltės formą – tyčią, tačiau būtina nustatyti dualistinę tyčios turinį: tiesioginę tyčią skriausti nukentėjusįjį bei tiesioginę ar netiesioginę tyčią privesti nukentėjusįjį prie savižudybės.

Teismų praktikoje vertinant kaltininko kaltę, susiduriama su netiesioginės tyčios nustatymo klausimu. Lietuvos apeliacinis teismas, nagrinėdamas privedimo prie savižudybės atvejį, kaltinamojo kaltę (netiesioginę tyčią) nustatė remdamasis kaltininko žinojimu apie nukentėjusiosios intenciją nusižudyti: „Atsžvelgiant į tai, darytina išvada, kad T. K., žinodamas, kad nukentėjusioji J. F. yra rašiusi kelis atsisveikinimo laiškus, ne kartą sakiusi ir rašiusi žinutes, kad nusižudys (iššoks pro langą), dėl ko T. K. net buvo išsukęs langų rankenėles, ir J. F. jau bandė nusižudyti po 2018 m. rugpjūčio 26 d. smurtavimo, suvokė, kad J. F. gali nusižudyti kaip tik dėl pastarojo elgesio su ja, nepaisant to, nepakeitė savo elgesio ir toliau smurtavo. Todėl T. K., nuolat žiauriai elgdamasis su J. F., suvokė savo veiksmų pavojingumą, ir smurtaudamas dvi dienas iš eilės, nors ir nesiekė tokių padarinių, tačiau sąmoningai leido jiems kilti, taigi veikė netiesiogine tyčia“³ (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

³ Paaiškinama, kad nurodytoje byloje T. K. buvo kaltinamasis, J. F. – nukentėjusioji.

Siekiant praktikoje nustatyti kaltinamojo netiesioginę tyčią (nutuokimą, supratimą, jog dėl jo žiaurus ar klastingo elgesio kitas žmogus gali nutraukti savo gyvybę), derėtų žinoti pagrindinius, dažniausiai pasitaikančius potencialių savižudžių elgesio požymius: dažnas kalbėjimas ar rašymas apie mirtį ar savižudybę; komentarai apie beviltiškumą, bejėgiškumą ar bevertiškumą; išsireiškimai dėl priežasties gyventi neturėjimo arba dėl tikslo gyventi stokos; garsūs samprotavimai apie teigiamą asmens mirties įtaką, naudą kitiems; padidėjęs piktnaudžiavimas alkoholiu ir/arba narkotikais; atsitraukimas nuo draugų, šeimos ir bendruomenės; neapgalvotas ar rizikingas elgesys; dramatiški nuotaikos pokyčiai; savęs laikymas našta kitiems (Parekh, 2018). Todėl kiekvienoje situacijoje, siekiant kvalifikuoti kaltinamojo netiesioginę tyčią, būtina nustatyti kaltinamojo galimybes pastebėti, suprasti nukentėjusiojo elgesio požymius, leidžiančius spręsti apie asmens ketinimą/polinkį nusižudyti.

Pati privedimo prie savižudybės veika yra laikoma nusikaltimu, nes už ją gresia laisvės atėmimas iki ketverių metų (BK 133 str.). Pagal laisvės atėmimo trukmę bei veikos kaltės formą – tyčią, sprendžiama, jog privedimas prie savižudybės laikomas apysunkiū nusikaltimu (BK 11 str. 4 d.).

Apibendrinant išdėstytą privedimo prie savižudybės sudėties turinį, galima spręsti, jog norint nustatyti pagrindinius nusikalstamos veikos požymius, reikalinga pritaikyti suicidologijos mokslo žinias bei praktiką. Baudžiamosios teisės teorijoje bei teismų praktikoje privedimo prie savižudybės sudėties klausimas nėra dažnas (populiarus). Todėl vertinama, jog pačią nusikalstamos veikos sudėtį, jos aiškinimą bei kvalifikavimą galėtų praturtinti psichologijos bei psichiatrijos mokslo sukauptos žinios apie savižudžių elgesį, jiems darančius įtaką veiksnius.

2.2. Sukurstymo nusižudyti ir privedimo prie savižudybės esminiai skirtumai

Kaip minėta, BK 133 straipsnis įtvirtina baudžiamąją atsakomybę už dvi nusikalstamas veikas - privedimą prie savižudybės bei sukurstymą nusižudyti. Anksčiau aptarta privedimo prie savižudybės sudėtis iš dalies yra panaši sukurstymo nusižudyti sudėčiai. Todėl siekiant teisinio aiškumo, didesnio supratimo apie privedimo prie savižudybės sudėtį, naudinga pastebėti tarp veikų esančius esminius skirtumus.

Sukurstymas nusižudyti nuo privedimo prie savižudybės realiai skiriasi dviem elementais – objektyviaja bei subjektyvia pusėmis. Tai reiškia, jog veikų objektas, subjektas yra tas pats. Tačiau papildomai primenama, jog tais atvejais, kai sukurstomas nusižudyti asmuo, kuris dėl mažametystės, psichikos sutrikimo ar kitokios fiziologinės ar patologinės būsenos nesuvokia ar ne visai suvokia savo veiksmų, poelgio prasmės arba

negali valdyti savo veiksmų, veika sudaro nužudymą nukentėjusiojo rankomis (Abramavičius *et al*, 2009, p. 127–128). Toks pat nukentėjusiojo apibrėžimas, taikomas privedimo prie savižudybės atveju, nurodytas ir teismų praktikoje (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Baudžiamojoje teisėje aptariant sukurstymo nusižudyti objektyviają pusę, sukurstymas nusižudyti apibūdinamas kaip „paslaugi“ veika. Sukurstymo nusižudyti atveju kaltininko veika gali pasireikšti kaip intelektinis (pvz.: lenkimas, įkalbinėjimas, patarimas) arba fizinis (pvz.: priemonių parūpinimas, sąlygų nusižudyti sudarymas) poveikis (Milinis *et al*, 2013, p. 57). Yra net nuomonių, jog sukurstymas nusižudyti yra privedimo prie savižudybės rūšis, kai asmuo sukurstomas nusižudyti skatinimu, įkalbinėjimu, lenkimu pasiremiant savižudybę skatinančiais argumentais, kitais žodžiais tariant, sukurstymas – įtikinimas, kad tik savižudybė yra vienintelė išeitis iš susidariusios padėties (Pečkaitis, Radavičius, 2004, p. 65). Todėl galima įvertinti, jog sukurstymo nusižudyti atveju nukentėjusysis kaltinamojo yra psichologiškai paveikiamas patarimais, paslaugomis. Tad kaltinamajam net ir siekiant nukentėjusiojo savižudybės, nukentėjusysis su kaltinamuoju gali turėti gerą (nepriešišką) emocinį santykį. Atvirkščiai privedimo prie savižudybės atveju, kai dėl nepakeliamai žiauraus ar klastingo kaltinamojo elgesio nukentėjusysis patiria smarkias emocines kančias ir pakelia ranką prieš save.

Kitas sukurstymą nusižudyti nuo privedimo prie savižudybės skiriantis sudėties elementas – subjektyvioji pusė. Subjektyviajai pusei priskiriama kaltė, tikslai, motyvai. Tačiau pažymima, jog įstatymų leidėjas BK 133 straipsnio normoje nėra išreiškęs specialių kaltinamojo veikos motyvų ar tikslų, apart nukentėjusiojo savižudybės. Sukurstymas nusižudyti gali būti padaromas tik tiesiogine tyčia, o kaltininko paskatos, kurių vedamas jis kursto nukentėjusįjį nusižudyti, kurios gali būti tiek žemos (pvz.: savanaudiškumas), tiek ir altruistinės, turi įtakos tik bausmės skyrimui ir individualizavimui, bet ne veikos kvalifikavimui (Milinis *et al*, 2013, p. 56). Tiesioginė tyčia yra tokia tyčios rūšis, kai asmuo suvokia savo veikimo ar neveikimo pavojingumą ir nori taip veikti arba numato pavojingus padarinius ir jų siekia (Švedas *et al*, 2019, p. 261). Todėl sprendžiama, jog asmuo atsako už sukurstymą nusižudyti, jei suprato savo elgesio pavojingumą ir toliau norėjo elgtis taip pat arba siekė nukentėjusiojo savižudybės bei ją numatė. Lyginant BK 133 straipsnio veikų kaltės formą primenama, kad privedimo prie savižudybės atveju subjekto kaltės forma yra tyčia – tiek tiesioginė, tiek netiesioginė (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Taip pat pažymėtina, kad įstatymas sukurstymo nusižudyti bei privedimo prie savižudybės atveju numato tą pačią sankciją – laisvės apribojimą arba areštą, arba laisvės

atėmimą iki ketverių metų (BK 133 str.). Tad daroma išvada, jog BK 133 straipsnyje galima pastebėti bausmių proporcijos pažeidimą: už tiesiogine tyčia atliktą kito žmogaus sukurstymą nusižudyti įstatymas numato tokią pačią bausmę, kaip ir netiesiogine tyčia padarytam kito žmogaus privedimui prie savižudybės.

Apibendrinant išdėstytus sukurstymo nusižudyti bei privedimo prie savižudybės skirtumus, sprendžiama, kad veikos tarpusavyje skiriasi objektyviaja bei subjektyviaja pusėmis. Nors tarp skirtumų galima išvelgti tapatumų, tačiau sprendžiama, jog privedimas prie savižudybės galimai yra laikomas pavojingesne veika nei sukurstymas nusižudyti, nes numatoma kaltės forma yra tiesioginė bei netiesioginė tyčia. Tačiau viename BK 133 straipsnyje įtvirtintos dvi nusikalstamos veikos, besiskiriančios pavojingumu, ir įstatymo sankcionuojamos vienodai, leidžia kvestionuoti įstatyme numatytos bausmės proporcingumą.

2.3. Privedimo prie savižudybės kriminalizavimo istorija Lietuvoje

Nors savižudybė visais laikais buvo laikoma visuomenės stigma ir iš dalies toks asmens elgesys buvo morališkai teisiamas, tačiau kito žmogaus pastūmėjimas nusižudyti taip pat buvo smerkiamas. Pati privedimo prie savižudybės kriminalizavimo istorija Lietuvoje nėra sena.

Privedimo prie savižudybės kriminalizavimas Lietuvoje prasidėjo sovietmečiu. Tuometiniame baudžiamojo įstatymo 110 straipsnyje buvo įtvirtinta, kad žiauriu elgimusi ar kitokiu panašiu būdu privedimas prie savižudybės ar pasikėsینimo nusižudyti tokio asmens, kuris materialiai ar kitaip priklauso nuo kaltininko, – baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų (Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1961). Galima pastebėti, jog šio straipsnio konstrukcija, turinys yra panašus į šią dieną galiojantį BK 133 straipsnio turinį, tačiau išvelgiami ir skirtumai. Pati sovietų laikų baudžiamojo kodekso 110 straipsnio konstrukcija leidžia išskirti pagrindinius veikos požymius: 1) kaltininko elgesys pasižymi žiaurumu; 2) kaltininko elgesys gali būti panašus į žiaurų elgesį; 3) numatoma baudžiamoji atsakomybė už nukentėjusiojo nusižudymą arba bandymą nusižudyti; 4) nukentėjusysis turi būti priklausomas nuo kaltininko; 5) kaltininko elgesys turi būti susijęs priežastiniu ryšiu su nukentėjusiojo savižudybe, pasikėsینimu nusižudyti.

Lyginant BK 133 straipsnio turinį, pastebima, jog sovietinio laikmečio baudžiamojo įstatymo reguliavimas lygiai taip pat numatė kaltininko žiaurų elgesį, nukentėjusiojo savižudybę kaip kaltininko veikos pasekmę, priežastinį ryšį tarp kaltininko elgesio bei

nukentėjusiojo savižudybės. Tačiau pastebimi baudžiamųjų įstatymų normų dar ryškesni skirtumai. Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso 110 straipsnis įtvirtino: 1) kitokio panašaus būdo sąvoką. Pagal teisinės normos struktūrą, sprendžiama, jog tai turi būti į žiaurų elgesį panaši veika, galinti neigiamai paveikti nukentėjusiojo emocinę būklę, taip privedant pastarąjį prie savižudybės. Tačiau teisinė norma yra itin abstrakti, paliekanti daug vietos, galimybės vertinimui, platesniam teisinės normos taikymui bei teisiniam neapibrėžtumui. Šiandieniniame BK 133 straipsnyje sąvoka „kitokiu panašiu būdu“ yra pakeista į sąvoką „klastingu elgesiu“, taip galimai siekiant garantuoti įstatymo apibrėžtumo bei aiškumo principo įgyvendinimą. Tačiau kaip buvo analizuota, klastingo elgesio požymio turinys nėra itin nagrinėtas nei teoriniu, nei praktiniu lygiu, todėl požymį tik iš dalies galima laikyti aiškiu; 2) baudžiamąją atsakomybę tik už privedimą prie savižudybės ar pasikėsینimo nusižudyti. Sovietinio laikmečio teisinė norma nenumatė baudžiamosios atsakomybės už žmogaus sukurstymą nusižudyti, kaip kad dabar yra numatyta BK 133 straipsnyje; 3) baudžiamąją atsakomybę už privedimą prie pasikėsینimo nusižudyti. Pasikėsینimas, kaip nusikalstamos veikos stadija, buvo įtvirtintas atskirai Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso 16 straipsnyje – pasikėsینimu padaryti nusikaltimą laikomas tyčinis veikimas, kuriuo tiesiogiai siekiama padaryti nusikaltimą, jeigu nusikaltimas nebuvo pabaigtas dėl priežasčių, nepriklausančių nuo kaltininko valios. Tačiau tuometinis įstatymo leidėjas, privedimą prie savižudybės sulyginęs su privedimu prie pasikėsینimo nusižudyti, baudžiamajame įstatyme įtvirtino vienodą veikų pavojingumą bei lygų baudžiamumą, net ir nekilus tapačioms pasekmėms. Pažymima, jog dabartiniame galiojančiame BK 133 straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už baigtinę veiką – privedimą prie savižudybės. Atitinkamai, BK 22 str. 1 dalyje taip pat nurodoma, kad pasikėsینimas padaryti nusikalstamą veiką yra tyčinis veikimas ar neveikimas, kuriais tiesiogiai pradedamas daryti nusikaltimas ar baudžiamasis nusizengimas, jeigu veika nebuvo baigta dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių. Bausmė tokiam asmeniui gali būti švelninama remiantis šio BK 62 straipsniu (BK 22 str. 3 d.). Todėl dabartinėje Lietuvos baudžiamojoje teisėje atvejis, kai dėl ne nuo kaltininko valios priklausančių veiksnių nukentėjusiajam nepavyksta nusižudyti, vertinamas kaip pasikėsینimas priversti žmogų prie savižudybės, nusikaltimo nekvalifikuojant kaip baigto (Milinis *et al*, 2013, p. 56); 4) nukentėjusiojo materialinį ar kitokį priklausomumą nuo kaltininko. Materialus priklausomumas reiškė, kad nukentėjusysis buvo kaltininko išlaikomas ar gavo iš jo materialią paramą, kurią kaltininkas privalėjo teikti (pvz.: tėvai, vaikai, įtėviai), o kitoks priklausomumas galėjo pasireikšti tarnybiniu, akademinu pavaldumu (Nocius, 1998, p. 39). Galimai tokiu teisiniu

reguliuojimu buvo siekiama prevenciškai sumažinti piktnaudžiavimą pareigomis, pagerinti kolektyvų, grupių savijautą. Tačiau toks požymis tuo pačiu eliminavo galimybę kvalifikuoti privedimą prie savižudybės tarp asmenų, neturinčių jokių pavaldumo, priklausomumo santykių arba po lygiai vienas kitam (ne)pavaldžių, (ne)priklausomų. Pažymima, jog dabartiniame baudžiamajame įstatyme kvalifikuojant privedimą prie savižudybės yra atsisakyta priklausomumo, pavaldumo požymio (BK 133 str.).

Įvertinus Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso 110 straipsnio turinį, sprendžiama, jog dabartinė privedimo prie savižudybės sudėtis (BK 133 str.) yra tikslesnė, plačiau pritaikoma ir baudžiamajame įstatyme, nuoseklesnė bei labiau suderinama su kitomis teisinėmis normomis.

Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso 110 straipsnį pakeitė nuo 2003-05-01 įsigaliojęs ir iki dabar galiojantis BK 133 straipsnis.

Tačiau esama minčių, nuomonių, jog dabartinį BK 133 straipsnio turinį vertėtų papildyti. Tokiu pagrindu 2019 m. spalio 30 d. buvo užregistruotas Baudžiamojo kodekso 133 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau tekste – Projektas) (Baudžiamojo kodekso 133 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, 2019). Projektu buvo siūloma BK 133 straipsnio turinį išdėstyti taip: „1. Tas, kas ragino žmogų nusižudyti arba nusikalstamais veiksmais ar žiauriu elgesiu privedė žmogų prie savižudybės ar pasikėsiniui nusižudyti, baudžiamas laisvės apribojimu arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų“; „2. Šio straipsnio 1 dalyje numatytos veikos yra nusikalstamos ir tuo atveju, kai jos padarytos dėl neatsargumo“. Vertinant siūlytą teisės normą, išvelgiami pagrindiniai BK 133 straipsnio pakoregavimai: atsisakomo žmogaus sukurstymo nusižudyti, veiką pakeičiant žmogaus raginimu nusižudyti; atsisakoma klastingo elgesio požymio/būdo, jį pakeičiant bet kokiais nusikalstamais veiksmais; baudžiamoji atsakomybė numatoma ne tik už žmogaus privedimą prie savižudybės, bet ir už žmogaus pasikėsinimą nusižudyti; veikos kaltės forma – tyčia papildoma kita kaltės forma – neatsargumu. Projekto aiškinamajame rašte nurodoma, kad privedimo prie savižudybės sudėtyje būtini trys svarbūs pakeitimai: 1) išplėsti veiką, kaip alternatyvų požymį numatant nusikalstamus veiksmus; 2) išplėsti padarinius, kai veika laikoma baigta tiek nukentėjusiajam nusižudžius, tiek pasikėsinus nusižudyti; 3) nustatyti, kad veikos laikomos nusikalstamomis nepriklausomai nuo to, ar padarinių atžvilgiu yra tyčia, ar neatsargumas (kaltininkui neigiant, kad numatė nukentėjusiojo savižudybę, užtektų nustatyti, kad turėjo ir galėjo tai numatyti) (Aiškinamasis raštas, 2019). Aiškinamajame rašte taip pat nurodoma, kad įstatymo projekto rengimo metu nebuvo gauti specialistų vertinimai ir išvados. Todėl sprendžiama, kad Projektas galimai parengtas nesiremiant specialistų žiniomis.

Reaguojant į registruotą Projektą, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija pateikė išvadą, įvertinančią Projekto atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai, galiojantiems įstatymams, teisėkūros principams ir teisės technikos taisyklėms (Teisės departamento išvada, 2019). Išvadoje pastebima: 1) Žodžiai „sukurstyti“, „kurstyti“ ir „raginti“ yra panašūs, laikytini sinonimais, todėl svarstyti, ar siūlomos pataisos yra tikslingos ir, ar išplės šios nusikaltimo sudėties taikymą, kaip kad norima Projektu; 2) Projekto tikslų įmanoma pasiekti teismų praktikos formavimo būdu, vertinant kaltininko netiesioginę tyčią bei ją įrodančias aplinkybes, o ne teisėkūros būdu, numatant baudžiamąją atsakomybę už neatsargų nusikaltimą; 3) Teikiamas siūlymas nustatyti, kad privedimas prie savižudybės gali būti padarytas nusikalstamais veiksmais, nėra prasmingas nei teisiniu, nei loginiu požiūriu, todėl siūlytina atsižvelgti į BK numatytą nusikalstamų veikų sistemą ir atsisakyti projektu siūlomo papildymo; 4) Svarstyti, ar kaltininko klastingo elgesio, kaip požymio, eliminavimas iš nusikalstamos veikos sudėties suderinamas su baudžiamojo įstatymo paskirtimi – ginti žmogaus teises ir laisves nuo nusikalstamų veikų; 5) Kadangi BK nėra nustatyta, kad nusižudymas laikomas nusikalstama veika, savižudybės pradėjimas negali būti vadinamas „pasikėsiniu“, todėl kai asmuo žiauriu ar klastingu elgesiu norėjo ir siekė, kad kitas žmogus nusižudytų, tačiau pastarasis nenusižudė, tokie veiksmai kaltininko atžvilgiu kvalifikuotini kaip pasikėsinimas privesti prie savižudybės (pagal BK 22 straipsnį ir 133 straipsnį). Sutiktina su išvadoje nurodytais komentarais bei pastabomis, ypač vertinant BK 133 straipsnio pokyčių santykį su visu baudžiamojo įstatymo turiniu. Atsižvelgus į Projekto turinį bei su Projektu teikiamą aiškinamąjį raštą, pridurtina, kad siūlomi pakeitimai nėra tinkamai įvertinti baudžiamosios teisės kontekste bei nėra lyginami su jau galiojančio BK 133 straipsnio teoriniu turiniu bei praktiniu taikymu. Aiškinamasis Projekto raštas paremtas deklaratyviais teiginiais, neatskleidžiant Projekto teleologijos.

Lyginant privedimo prie savižudybės kriminalizavimą Lietuvos teisėje bei siekį jį keisti, galima išvelgti bendrą tendenciją plėsti baudžiamosios atsakomybės taikymo ribas už šią nusikalstamą veiką. Pastebimas siekis privedimo prie savižudybės atveju tiesiogiai numatyti atsakomybę už nukentėjusiojo pasikėsinimą nusižudyti. Įstatymų leidėjui yra teikiami siūlymai praplėsti baudžiamosios atsakomybės ribas už privedimą prie savižudybės, veiką padarius dėl neatsargumo. Tačiau vertinama, jog visi siūlymai, baudžiamojo įstatymo normų keitimai turi būti paremti tyrimais, specialistų išvadomis bei aiškiai ir pagrįstai suformuluotu tikslu.

2.4. Privedimo prie savižudybės reglamentavimas užsienio šalių teisėje

Lietuvos baudžiamojoje teisėje psichologinio, fizinio sistemingo smurto ir savižudybės prevencija iš dalies yra įgyvendinama per BK 133 straipsnį, kuriame žiauriu ar klastingu elgesiu privedimas prie savižudybės yra kriminalizuotas. Tačiau dėl savižudybės šalyje 2019 metais mirė 658 žmonės, o 2020 metais mirė 607 žmonės (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2021). Lietuvos pasaulinis savižudybių reitingas 2019 metais buvo 26,1, leidęs valstybei pakliūti net į 7 vietą pasaulyje pagal savižudybių statistiką (World Health Organization, 2019). Todėl manytina, jog naudinga įvertinti kitų užsienio šalių teisinį reguliavimą, prevenciškai kovojantį su savižudybėmis, jų pačių nekriminalizuojant.

Pietų Korėjoje statistinis savižudybių reitingas yra didesnis nei Lietuvoje - 28,6 savižudybės 100 tūkstančių gyventojų (World Health Organization, 2019).

Korėjos Respublikos baudžiamojo kodekso 252 straipsnis pavadintas „Žmogžudystė gavus prašymą arba gavus sutikimą“. Straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad tas, kas nužudė kitą jo prašymu ar sutikimu, baudžiamas laisvės atėmimu darbu nuo vienerių iki dešimties metų. Straipsnio 2 dalyje numatyta, jog ankstesnė dalis taikoma asmeniui, kuris provokuoja arba padeda ir kursto kitą nusižudyti. Vertinant 252 straipsnio turinį pastebima, kad: 1) Pietų Korėjos baudžiamajame įstatyme įtvirtintas nužudymo baudžiamumas, net gavus nukentėjusiojo sutikimą, prašymą. Panašią baudžiamojo įstatymo normą turi ir Lietuva – tas, kas beviltiškai sergančio žmogaus prašymu padėjo jam nusižudyti, baudžiamas viešaisiais darbais arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų (BK 134 str.). Pažymima, jog BK 134 straipsnis numato būtinąją privilegijuoto nužudymo sąlygą – nukentėjusysis turi būti beviltiškai sergantis, t. y. sergantis mirtina arba nepagydoma sunkia liga. Tačiau Pietų Korėjos baudžiamasis įstatymas papildomų sąlygų, apart nukentėjusiojo prašymo arba sutikimo, nenumato; 2) Pietų Korėjos baudžiamojo kodekso 252 str. 2 dalis savo turiniu yra itin panaši į šiame darbe analizuojamą BK 133 straipsnį. Pietų Korėja aiškiai kriminalizuoja provokaciją, padėjimą, kurstymą kito žmogaus nusižudyti, tuo tarpu BK 133 straipsnis kriminalizuoja sukurstymą nusižudyti arba privedimą prie savižudybės. Rašto darbo kontekste yra aktualu rasti privedimo prie savižudybės atitiktį užsienio šalies teisėje, tačiau tai gali būti nepasiekama dėl originalių kalbų specifikacijos bei vertimo į anglų kalbą. Tačiau vertinant Pietų Korėjos baudžiamojo kodekso 252 str. 2 dalies turinį, galima spręsti, jog privedimas prie savižudybės gali sutapti su viena iš numatytų veikų (provokacija, padėjimu, kurstymu); 3) Vertinant Pietų Korėjos baudžiamojo kodekso 252 straipsnio struktūrą, galima išvelgti panašumų su Lietuvoje esamo baudžiamojo įstatymo

struktūra. Pietų Korėjos baudžiamojo kodekso 252 straipsnis kriminalizuoja du tipus veikų, kurių atitikmuo Lietuvos teisėje yra BK 133 straipsnis ir BK 134 straipsnis. Vadinasi abiejų šalių teisinėje sistemoje nusikalstamų veikų pavojingumas vertinamas itin panašiai, todėl kriminalizuotų veikų struktūriškas išsidėstymas baudžiamuosiuose įstatymuose taip pat yra panašus.

Kito Korėjos Respublikos baudžiamojo kodekso 253 straipsnio pavadinimas – „Nužudymas nesąžiningu būdu ir panašiai“. Straipsnis įtvirtina, kad asmuo, nesąžiningais būdais arba grasindamas jėga gavęs svetimą prašymą, sutikimą ar pasiryžimą nusižudyti, kaip nurodyta 252 straipsnyje, baudžiamas pagal 250 straipsnį⁴. Tokio ar panašaus teisinio reguliavimo Lietuvos baudžiamasis įstatymas nenumato. Būtent tokia, mūsų teisinei tradicijai bei kultūrai neįprasta nusikalstama veika, gali būti kitos šalies baudžiamosios teisės kultūros bei visuomenėje paplitusio elgesio atspindys. Nesuabsoliutinant, galima manyti, jog tokia neįprasta nusikalstama veika gali būti susiejama su Pietų Korėjoje fiksuojamu aukštu savižudybių skaičiumi.

Toliau aptariamos Jungtinės Karalystės baudžiamosios teisės normos, prieš tai nurodant, jog Jungtinės Karalystės savižudybių reitingas – 7,9 savižudybės 100 tūkstančių gyventojų (World Health Organization, 2019). Tai beveik 4 kartus mažesnis skaičius nei prieš tai minėtoje Pietų Korėjoje.

Kadangi Jungtinė Karalystė neturi vientiso baudžiamojo įstatymo, nagrinėjamo darbo kontekste bus konkrečiai aptariamas Jungtinės Karalystės koronerių ir teisingumo įstatymas (Coroners and Justice Act, 2009), nuo 2010 metų pakeitęs Jungtinės Karalystės savižudybės įstatymą (Suicide Act, 1961). Jungtinės Karalystės koronerių ir teisingumo įstatymo 2 dalies 1 skyriaus 59 ir 60 straipsniai kriminalizuoja savižudybės skatinimą arba pagalbą, tačiau išimtinai nurodant, jog 60 straipsnis skirtas Šiaurės Airijai. Įstatymo 59 ir 60 straipsniai įtvirtina, kad: asmuo padaro nusikaltimą, jei atlieka veiksmą, galintį paskatinti arba padėti nusižudyti arba mėginti nusižudyti, arba veiksmas buvo skirtas paskatinti arba padėti nusižudyti arba mėginti nusižudyti; veika laikoma padaryta, nepaisant ar įvyksta savižudybė arba bandymas nusižudyti; už tokį nusikaltimą nuteistam asmeniui gresia ne iki 14 metų laisvės atėmimo bausmė. Vertinant Jungtinės Karalystės teisinį reguliavimą bei lyginant jį su BK 133 straipsniu, pažymima, kad: 1) Jungtinės Karalystės koronerių ir teisingumo įstatymo 59 ir 60 straipsniuose nėra numatytos bausmės už nukentėjusiojo privedimą prie savižudybės; 2) įstatymo 59 ir 60 straipsniuose numatyta bausti asmenius, padariusius veikas, kurios atitinka BK 133 straipsnyje nurodytą

⁴ Korėjos Respublikos baudžiamojo kodekso 250 straipsnis numato, kad tas, kas nužudė kitą, baudžiamas mirties bausme arba laisvės atėmimu darbu iki gyvos galvos arba ne trumpiau kaip penkeriems metams.

sukurstymo nusižudyti veiką; 3) Jungtinė Karalystė už asmens paskatinimą, padėjimą nusižudyti arba tik mėginimą nusižudyti numato laisvės atėmimo bausmę net iki keturiolikos metų, kai tuo tarpu BK 133 straipsnis už sukurstymą nusižudyti ar privedimą prie savižudybės numato vos iki ketverių metų laisvės atėmimo bausmę. Pastebima, kad Jungtinės Karalystės koronerių ir teisingumo įstatymo 60 straipsnis, išimtinai taikomas Šiaurės Airijoje, faktiškai numato tas pačias pagrindines nuostatas bausti savižudybės skatinimą ar padėjimą kaip ir 59 straipsnis.

Taip pat pažymima, jog koronerių ir teisingumo įstatymo 59 ir 60 straipsnių papunkčiuose numatyta, kad jeigu asmuo Nr. 1 pasirūpina, kad kitas asmuo Nr. 2 atliktų veiksmą, galintį paskatinti arba padėti nusižudyti arba mėginti nusižudyti asmeniui Nr. 3, o asmuo Nr. 2 atlieka tą veiksmą, tai asmuo Nr. 1 atsako kartu su asmeniu Nr. 2. Nors BK 133 straipsnyje tokia aplinkybė konkrečiai nenurodyta, galimai tai remiasi į teisinio reguliavimo specifiką. Kadangi Lietuvos baudžiamasis įstatymas yra kodifikuotas, jo bendrojoje dalyje yra numatytos bendrininkavimo formos (BK 25 str.), bendrininkų rūšys (BK 24 str.), galimos kvalifikuoti kiekvienos nusikalstamos veikos atveju.

Įvertinus Jungtinės Karalystės koronerių ir teisingumo įstatymo nuostatas, draudžiančias paskatinti arba padėti nusižudyti arba mėginti nusižudyti, vertinama, jog jos yra itin panašios į BK 133 straipsnyje numatytą sukurstymo nusižudyti veiką. Tačiau, Jungtinė Karalystė numato griežtesnes bausmes už tokias veikas, kas galbūt gali turėti įtakos bendrai savižudybių statistikai šalyje.

Galiausiai aptariamas Turkijoje esantis teisinis reguliavimas, susijęs su savižudybių prevencija. Pažymima, jog Turkija, iš visų šiame darbe aptariamų valstybių, turi mažiausią savižudybių reitingą – 2,4 savižudybės 100 tūkstančių gyventojų (World Health Organization, 2019).

Turkijos Respublikos baudžiamajame kodekso (Criminal Code, 2004) 84 straipsnis numato: 1 d. Bet kuriam asmeniui, kuris kursto arba skatina kitą asmenį nusižudyti arba kuris sustiprina esamą sprendimą nusižudyti arba kuris bet koku būdu padeda žmogui įvykdyti savižudybę, skirtina laisvės atėmimo bausmė nuo dvejų iki penkerių metų; 2 d. Jei įvyksta mirtis, asmuo turi būti nuteistas laisvės atėmimo bausme nuo ketverių iki dešimties metų; 3 d. Kiekvienas asmuo, viešai skatinantis kitus nusižudyti, bus nuteistas laisvės atėmimu nuo trejų iki aštuonerių metų; 4 d. Bet kuris asmuo, įsakantis kitam nusižudyti, jei to asmens galimybės suprasti veikos prasmę ir pasekmes yra pažeistos arba jų nėra, arba jei asmuo grasindamas ar prievarta priverčia kitą asmenį nusižudyti, jis turi būti kaltas dėl tyčinio nužudymo. Vertinant Turkijos baudžiamojo kodekso 84 straipsnį, vienintelį pasisakančią dėl bausmių skyrimo kurstant ar net privedant prie savižudybės, atkreipiamas

dėmesys: baudžiamajame kodekse skirta daug dėmesio savižudybės kurstymo, skatinimo, padėjimo kriminalizavimui, ypatingai akcentuojant griežtesnę atsakomybę veikiant viešai; patys veiksmai (kurstymas, skatinimas, padėjimas) Turkijos baudžiamajame įstatyme yra sankcionuoti iki penkerių metų laisvės atėmimo bausme, tačiau nukentėjusiajam įvykdžius savižudybę ir mirus, taikytina bausmė gali padidėti iki dešimties metų; straipsnio 4 dalyje numatyta nusikalstama veika itin panaši į BK 133 straipsnyje numatytą privedimą prie savižudybės, akcentuojant grasinimo, prievartos veiksmus, tačiau pagal Turkijos baudžiamąją teisę jau tokia veika laikoma nužudymu (tyčiniu nusikaltimu). Sprendžiama, kad Turkijos Respublikos baudžiamojo kodekso 84 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos yra itin panašios į veikas, numatytas BK 133 straipsnyje, nors sankcijos už jas Turkijoje yra žymiai griežtesnės.

Tad vertinant Turkijos, kaip turinčios mažą savižudybių skaičių, teisinį reguliavimą bei lyginant jį su Lietuvos baudžiamuoju įstatymu, sprendžiama, jog galimai savižudybių bei su jomis susijusių nusikalstamų veikų prevencijai padeda griežtos baudžiamosios sankcijos. Tačiau prieš padarant vienareikšmes išvadas dėl teisinio reguliavimo, būtina atkreipti dėmesį, jog Turkija yra musulmoniška valstybė, o islamas savižudybę laiko nuodėme (Arafat *et al*, 2021, p. 1–9).

3. PRIVEDIMO PRIE SAVIŽUDYBĖS KVALIFIKAVIMAS PRAKTIKOJE

3.1. Lietuvos teismų praktikos apžvalga

Lietuvos teismų praktikoje dėl BK 133 straipsnio kvalifikavimo yra pasisakyta viso 3 nuosprendžiuose (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje) (Vilniaus apygardos teismo 2013 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje) (Klaipėdos apygardos teismo 2007 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje) ir 4 nutartyse (Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje) (Panevėžio apygardos teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje) (Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje) (Panevėžio apygardos teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Toliau bus vertinami teismų nuosprendžių, nutarčių turinys bei jame paminėtas BK 133 straipsnis.

Lietuvos apeliacinis teismas 2021 m. kovo 5 d. nuosprendžiu apeliacinėje instancijoje kaltinamąjį pripažino kaltu pagal BK 133 straipsnį ir nuteisė laisvės atėmimu 1 metams ir 6 mėnesiams. Lietuvos apeliacinis teismas 2014 m. sausio 6 d. nutartimi prokuroro apeliacinį skundą atmetė, konstatavus, jog nepadaryta veika, turinti nusikalstamos veikos, numatytos BK 133 straipsnyje, požymių. Vilniaus apygardos teismas 2013 m. rugsėjo 13 d. nuosprendžiu kaltinamąjį pagal BK 133 straipsnį išteisino, jam nepadarius veikos turinčios nusikaltimo požymių. Klaipėdos apygardos teismas 2007 m. sausio 26 d. nuosprendžiu kaltinamuosius pagal BK 133 straipsnį išteisino. Šioje nurodytoje teismų praktikoje buvo analizuojama privedimo prie savižudybės sudėtis, atitiktis faktinėms aplinkybėms, kaltės klausimas.

Toliau nurodomose bylose teismai nepateikė išsamaus teisinio vertinimo dėl BK 133 straipsnio sudėties ar kvalifikavimo. Panevėžio apygardos teismas 2015 m. balandžio 30 d. nutartimi atmetė pareiškėjos skundą įpareigoti prokuratūrą atnaujinti ikiteisminį tyrimą, nurodant tai, kad velionis pats inicijuodavo baudžiamuosius procesus kitiems asmenims ir būdavo atliekamas jo paties baudžiamasis persekiojimas, nereiškia, kad taip velionis buvo privestas prie savižudybės, t. y. prieš jį įvykdytas nusikaltimas numatytas BK 133 str. Klaipėdos apygardos teismas 2015 m. sausio 12 d. nutartimi atmetė pareiškėjos skundą dėl prokurorės nutarimo, atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, panaikinimo, ir konstatavo: „*kad nagrinėjamoje medžiagoje prokurorė priėmė motyvuotą nutarimą ir pagrįstai atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą, kadangi buvo nustatyta, kad nepadaryta veika, turinti nusikaltimo, numatyto LR BK 133, 228, 229, 146 straipsniuose požymių. Tokios pat*

nuomonės buvo ir ikiteisminio tyrimo teisėja, atsisakiusi tenkinti skundą ir priėmusi skundžiamą nutartį, kurioje išsamiai nurodyti skundo atmetimo motyvai ir nustatytos aplinkybės“.

Tačiau atkreipiamas dėmesys į vieną bylą – Panevėžio apygardos teismas 2009 m. balandžio 20 d. nutartimi atmetęs pareiškėjų skundą, konstatavo: „*Skunde taip pat prašoma įpareigoti Anykščių r. apylinkės prokuratūrą pradėti ikiteisminį tyrimą dėl nusikalstamų veikų numatytų BK 133 str., 135 str. 1 d. ir 144 str. Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 133 str. kyla įvykus savižudybei ir atsako asmuo, kuris sukurstė nusižudyti arba privedė prie savižudybės. Kaip matyti iš paties skundo, savižudybės faktas nėra įvykęs (R. N. (Š.) bandė žudyti, tačiau ją išgelbėjo būtent jos vyras L. Š.), todėl atlikti ikiteisminį tyrimą pagal šį BK straipsnį nėra jokio pagrindo“.* Tokiu būdu Panevėžio apygardos teismas paprieštaravo formuojamai teisės doktrinai bei baudžiamajam įstatymui, numatančiam pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką kaip kvalifikuojamą nusikalstamos veikos stadiją (BK 22 str.). Plačiau dėl pasikėsinimo privesti žmogų prie savižudybės bus pasisakoma kitoje darbo dalyje.

Įvertinus turimą teismų praktiką BK 133 straipsnio kontekste, galima spręsti, kad iš visų 7 nuosprendžių/nutarčių teisės aiškinimą bei motyvuotą kvalifikavimą pateikė vos 3 nuosprendžiai bei 1 nutartis. Pagal tai daroma išvada, jog teismai neturi galimybių prisidėti prie privedimo prie savižudybės turinio, sudėties, tikslo bei esmės aiškinimo plėtojimo. Šie nurodyti 7 nuosprendžiai/nutartys priimti viso nuo 2009 metų, t. y. per 13 metų laikotarpį. Atitinkamai, per metus teismus pasiekia mažiau nei viena byla susijusi su privedimu prie savižudybės. O kaip darbo pradžioje buvo nurodyta, kiekvienais metais Lietuvoje nuo savižudybės miršta daugiau nei 600 žmonės (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, 2021).

3.2. Privedimo prie savižudybės latentškumas

Keliant klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo privedimo prie savižudybės atveju, nedera suabsoliutinti situacijos ir teigti, jog visi savižudybės atvejai yra susiję su nusikalstama veika – sukurstymu nusižudyti ar privedimu prie savižudybės. Todėl svarbu įsigilinti į turimus duomenimis apie nusikalstamos veikos paplitimą bei veikos latentškumą.

Pirmiausia nurodytina, jog turimi savižudybių skaičiai nėra absoliutūs. 2016 metais buvo atliktas tyrimas, kurio metu nustatyta, kad mirties atvejų ir jų priežasčių valstybės registruui teikiami neobjektyvizuoti duomenys apie mirties pobūdį (mirties priežastį pagal ketinimą), todėl statistiniai duomenys apie tyčinius mirtinus susižalojimus yra mažesni,

negu nustatoma mirties faktų ikiteisminio tyrimo metu (vien pagal analizuotą ikiteisminio tyrimo medžiagą iš 5 nustatytų savižudybių – 4 atvejai nebuvo įtraukti į savižudybių apskaitą) (Benošis *et al*, 2016, p. 10–22). Tyrėjas konstatuoja, kad Siekiant užtikrinti ikiteisminių tyrimų dėl žmogaus mirties faktų kokybę ir savižudybių prevencijos priemonių įgyvendinimo efektyvumą, tikslinga siekti psichologijos ir (ar) psichiatrijos specialistų dalyvavimo savižudybių ikiteisminio tyrimo procese (įvykio vietos apžiūroje, liudytojų apklausoje, ikiteisminio tyrimo medžiagos dokumentų analizėje).

Latentiniu nusikalstamumu įvardijami faktiškai padarytų, tačiau nepatekusių į apskaitą, ar neužregistruotų arba neatskleistų nusikaltimų (nusikalstamų veikų) visumos raiškos procesai; šių nusikaltimų skaičius niekada nėra tiksliai žinomas, lieka užslėptas, neaiškus (Babachinaitė *et al*, 2009, p. 9). Svarbu pastebėti, jog latentinės nusikalstamos veikos vykdytojas išvengia baudžiamosios atsakomybės.

Nagrinęjant nusikalstamos veikos latentiskumą, svarbu įvertinti priežastis, kodėl veika gali likti „nepastebėta“. Kriminologijos moksle išskiriamos tokios galimos nusikalstamų veikų latentiskumo priežastys: auka gali nežinoti, kad ji tapo nusikaltimo auka; auka neidentifikuoja savęs kaip aukos; asmuo nusprendžia nepranešti policijai apie nusikalstamą veiką, nors suvokia, kad tapo nusikalstamos veikos auka; veikos neregistruojamos dėl klaidos, padarytos teisėsaugos institucijoms vertinant veiką; policija tyčia neregistruoja dalies jai žinomų atvejų dėl menkos tikimybės iširti nusikalstamą veiką, siekio optimizuoti veiklą ir geriau paskirstyti darbo krūvį, žmogiškųjų išteklių ribotumo, siekio gerinti darbo rodiklius (Sakalauskas *et al*, 2011, p. 47 – 48). Taip pat veikos laikomos labiau latentiskomis, jeigu jomis padaroma nedidelė žala (Drakšienė, Michailovič, 2008, p. 89).

Nors galima susidaryti nuomonę, jog latentiniai nusikaltimai dažniausiai pasižymi nematomomis arba nepastebimomis pasekmėmis, rezultatais, tačiau nusikalstamų veikų latentiskumas pasireiškia net mirties atvejais. Pavyzdžiui, Lietuvoje dingusiais be žinios laikomi keli šimtai asmenų, kasmet užregistruojama daugiau nei tūkstantis savižudybių⁵ – yra tikimybė, kad dalis asmenų nusižudė ne savo noru (buvo priversti prie savižudybės), gal buvo ir nužudyti (nors tokiais atvejais visuomet atliekamas tyrimas, tačiau klaidų išvengti nepavyksta) (Sakalauskas *et al*, 2011, p. 64).

Kriminologijoje siekiant nustatyti nusikalstamos veikos latentiskumą, atliekami tyrimai: reprezentatyvios viktimologinės fizinių ir juridinių asmenų apklausos; „Pranešimo apie save“ tyrimai (angl. „*Self-report*“); registruoto nusikalstamumo statistikos vidinio

⁵ Šaltinis paremtas iki 2011 metų buvusiais duomenimis.

suderinamumo palyginimas siekiant identifikuoti neatitikimus nusikalstamumo dėsningumams; nusikaltimų, baudžiamųjų nusižengimų ir administracinių teisės pažeidimų statistinių rodiklių lyginamoji analizė; teisėsaugos institucijų ir teismų dokumentų, susijusių su nusikalstamų veikų registravimu (išregistravimu), tyrimas; teisėsaugos institucijų pareigūnų, priimančių sprendimus, susijusių su nusikalstamų veikų registravimu (išregistravimu) ekspertinė apklausa; sveikatos priežiūros įstaigose esančios informacijos apie asmenis su kūno sužalojimais, kurie gali būti susiję su nusikaltimu, palyginimas su policijos įstaigose užregistruota informacija apie nusikaltimus; teismo medicinos instituto kaupiamų duomenų analizė ir jų darbuotojų ekspertinė apklausa; vaiko teisių apsaugos tarnybos (toliau tekste – VTAT), socialinių darbuotojų, pedagogų ir psichologų kaupiamų duomenų analizė ir šių asmenų ekspertinė apklausa; įmonių, įstaigų, organizacijų auditas, buhalterijos, kitų dokumentų tyrimas, siekiant atskleisti padarytas nusikalstamas veikas; nevyriausybinių organizacijų (toliau tekste – NVO), dirbančių su atskirų rūšių nukentėjusiais nuo nusikalstamų veikų asmenimis, duomenų analizė ir jų darbuotojų ekspertinė apklausa; informacijos žiniasklaidoje analizė apie viešumon iškeltas galimai nusikalstamas veikas; eksperimentinis tyrimo būdas siekiant nustatyti nusikalstamo elgesio išaiškinimo riziką; stebėjimo metodas (Babachinaitė *et al*, 2009, p. 12–15).

Todėl įvertinus nurodytas kriminologijos mokslininkų žinias, sprendžiama, jog naudinga susipažinti su registruotais nusikalstamumo bei ikiteisminio tyrimo duomenimis.

Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateikiamais duomenimis apie nusikalstamumą Baltijos valstybėse dėl netyčinio gyvybės atėmimo (įskaitant neatsargų gyvybės atėmimą, sukurstymą nusižudyti ir kt.) buvo užregistruota nusikalstamų veikų: 2015 metais Lietuvoje – 4, Latvijoje – 0, Estijoje – 14; 2016 metais Lietuvoje – 15, Latvijoje – 6, Estijoje – 44; 2017 metais Lietuvoje – 30, Latvijoje – 6, Estijoje – 41, 2018 metais Lietuvoje – 16, Latvijoje – 7, Estijoje – nėra duomenų; 2019 metais Lietuvoje – 20, Latvijoje – 3, Estijoje – nėra duomenų; 2020 metais Lietuvoje – 20, Latvijoje – 4, Estijoje – nėra duomenų; 2021 metais Lietuvoje – 27, Latvijoje – 4, Estijoje – nėra duomenų (Informatikos ir ryšių departamentas). Vertinant šiuos duomenis galima padaryti tokias išvadas: 1) surinkti duomenys apie registruotas nusikalstamas veikas yra susiję ne tik su sukurstymu nusižudyti ir/ ar privedimu prie savižudybės, bet į statistiką taip pat buvo įtrauktas neatsargus gyvybės atėmimas; 2) galimą nusikalstamų veikų latentškumą Lietuvoje iš dalies pagrindžia Estijos statistika, nurodanti kelis kartus daugiau užregistruotų nusikalstamų veikų, nors šalyje gyventojų skaičius yra dvigubai mažesnis nei Latvijoje ar Lietuvoje.

Remiantis Oficialiosios statistikos apie nusikalstamumą Lietuvos Respublikos savivaldybėse duomenimis, pagal BK 133 straipsnį: 2015 metais buvo užregistruotos 3 nusikalstamos veikos – 7 ikiteisminiai tyrimai nutraukti, užregistruotas 1 nukentėjęsysis – moteris; 2016 metais nebuvo užregistruotų nusikalstamų veikų – 7 ikiteisminiai tyrimai nutraukti; 2017 metais buvo užregistruota 17 nusikalstamų veikų – 27 ikiteisminiai tyrimai nutraukti, 1 kaltinamasis aktas perduotas teismui, užregistruoti 16 nukentėjusiųjų – 7 vyrai, 9 moterys, iš jų 11 nepilnamečiai; 2018 metais užregistruota 1 nusikalstama veika – 13 ikiteisminių tyrimų nutraukta, 1 kaltinamasis aktas perduotas teismui, užregistruoti 5 nukentėjusieji – 1 vyras, 4 moterys, 2 iš jų nepilnamečiai; 2019 metais buvo užregistruotos 4 nusikalstamos veikos – 5 ikiteisminiai tyrimai nutraukti, užregistruoti 4 nukentėjusieji – 1 vyras, 3 moterys, vienas iš jų nepilnametis; 2020 metais buvo užregistruotos 2 nusikalstamos veikos - nutraukti 3 ikiteisminiai tyrimai, užregistruoti 3 nukentėję asmenys – 1 vyras, 2 moterys ir 1 nepilnametis; 2021 metais buvo užregistruotos 2 nusikalstamos veikos – 1 kaltinamasis aktas perduotas teismui (Informatikos ir ryšių departamentas). Vertinant duomenis, sprendžiama, kad statistika nevedama tvarkingai arba ikiteisminio tyrimo institucijos nesilaiko procesinių reikalavimų, nes registruotų nusikalstamų veikų skaičius didesnis nei nukentėjusiųjų, kaip ir nutrauktų ikiteisminių tyrimų skaičius didesnis nei registruotų nusikalstamų veikų. Tokie duomenų nesutapimai skatina abejoti realiu, statistikoje matomu nusikalstamos veikos (privėdinimo prie savižudybės) mastu. Taip pat pažymima, kad Informatikos ir ryšių departamento išdėstyti duomenys yra bendrai apie BK 133 straipsnio registraciją, t. y. atskirai neišskiriamas sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės.

Įvertinus kriminologijos mokslo teikiamas rekomendacijas bei pastabas, susipažinus su ikiteisminio tyrimo statistika, palyginus preliminarų savižudybių kiekį per metus, sprendžiama, jog savižudybių skaičiaus ir registruojamų nusikalstamų veikų kiekio pagal BK 133 straipsnį santykis leidžia daryti prielaidą dėl privedimo prie savižudybės latentškumo.

3.3. Pasikėsینimo kvalifikavimas bei tyrimas

Rašto darbe išsiaiškinus, jog privedimas prie savižudybės yra laikytinas latentiniu (nepatekusių į apskaitą) nusikaltimu, galima numanyti, kodėl pati veika nėra dažnai išsiaiškinama ir už ją nėra pritaikoma baudžiamoji atsakomybė. Kaip jau nurodytoje teismų praktikoje paaiškinama, teismai itin daug dėmesio skiria priežastinio ryšio nustatymui tarp kaltinamojo žiauraus ar klastingo elgesio ir nukentėjusiojo savižudybės (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Suprantama,

kodėl yra sunku be nukentėjusiojo parodymų spręsti, ar kaltinamojo elgesys turėjo esminį stimulą privedant nukentėjusįjį prie savižudybės ar ne. Tačiau nėra aišku kodėl asmeniui pasikėsinus nusižudyti ir likus gyvam, savaime nėra pradedamas tyrimas dėl įtariamo sukurstymo nusižudyti ar privedimo prie savižudybės (BK 133 str.).

Įstatymas numato, kad pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką yra tyčinis veikimas ar neveikimas, kuriais tiesiogiai pradedamas daryti nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas, jeigu veika nebuvo baigta dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių (BK 22 str. 1 d.). Pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką yra ir tada, kai kaltininkas nesuvokia, jog jis veikos negali pabaigti todėl, kad kėsinasi į netinkamą objektą arba naudoja netinkamas priemones (BK 22 str. 2 d.). Asmuo už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką atsako pagal šio straipsnio 1 arba 2 dalį ir šio kodekso straipsnį, kuris numato atitinkamą baigtą nusikaltimą. Bausmė tokiam asmeniui gali būti švelninama remiantis šio kodekso 62 straipsniu (BK 22 str. 3 d.).

Teismų praktikoje išaiškinama, kad privedimo prie savižudybės sudėtis – materialioji, baigtu nusikaltimas pripažįstamas nukentėjusiajam nusižudžius, todėl tais atvejais, kai kaltininkas žiauriu ar klasingu elgesiu siekė, kad kitas asmuo nusižudytų, tačiau nukentėjusysis nenusižudė, inkriminuojamas pasikėsinimas priversti prie savižudybės (BK 22 straipsnio 1 dalis, 133 straipsnis) (Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Higienos instituto Sveikatos informacijos centro pateiktoje informacijoje nurodoma, kad vienas mažiau nagrinėjamas savižudybių problemos aspektas – bandymai žudyti, kurie nesibaigia savižudybe (Higienos institutas). Bandymai žudyti yra gerokai dažnesni nei savižudybės. Jungtinėse Amerikos Valstijose vienai savižudybei tenka 25 bandymai žudyti. Lietuvoje administraciniuose duomenų šaltiniuose registruojamas mažesnis santykis – 1 savižudybei tenka 6,4 tyčinio savęs susižalojimo atvejai. 2016 m. gydymo įstaigose registruoti 5 304 nusižudyti bandę asmenys, o tais metais nusižudė 823 asmenys. 2015 m. atliktos analizės, jungiant sergamumo ir mirtingumo duomenis, rezultatai parodė, kad laikotarpyje tarp 2011m. ir 2014 m. dėl bandymo nusižudyti buvo hospitalizuoti 12 597 asmenys (Higienos institutas, s. a.). Įvertinus Higienos instituto pateiktus duomenis, galima spręsti, jog ikiteisminio tyrimo subjektams laiku sureagavus į galimo nukentėjusiojo situaciją (bandymą nusižudyti), būtų tinkamai įvykdomos baudžiamosios teisės funkcijos.

Bendrosios prevencijos funkcija siejama su baudžiamojo įstatymo (jo taikymo) bauginamuoju poveikiu ir dažniausiai šios funkcijos esmė aiškinama tuo, kad baudžiamuosius įstatymus pažeidę asmenys traukiami baudžiamojon atsakomybėn, jiems paskiriamos tam tikros kriminalinės bausmės arba kitos baudžiamosios priemonės (Švedas

et al, 2019, p. 21). Baudžiamojo įstatymo taikymas laiku taip pat daro įtaką aplinkiniams bei bendrai visuomenei.

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintų rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos 142 punkte nurodyta, kad esant nusikalstamos veikos (nužudymo, neatsargaus gyvybės atėmimo, palikimo be pagalbos, kai grėsė pavojus gyvybei, privedimo prie savižudybės, padėjimo nusižudyti, darbų saugos ar sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimo, dėl kurio žuvo žmogus, ir kt.) požymiams, ikiteisminis tyrimas pradamas pagal atitinkamą BK straipsnį; tokiu atveju į įvykio vietą kviečiamas teismo medikas ir jis atlieka išorinę lavono apžiūrą (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas, 2020). Pažymima, jog tai yra vienintelė generalinio prokuroro rekomendacija ikiteisminio tyrimo subjektams susiduriant su privedimu prie savižudybės.

Šiai dienai ikiteisminio tyrimo subjektai neskiria tinkamo dėmesio bandžiusiems nusižudyti žmonėms, nevertinant, jog jie galėjo būti sukurstymo nusižudyti ar privedimo prie savižudybės aukomis. Iki šiol yra aukštinamas siekis atskleisti nusikalstamą veiką bei kaltininką patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Tačiau svarbu įvertinti, jog Higienos instituto pateiktuose duomenyse nurodoma tendencija yra labai liūdna – 2016 metais gydymo įstaigose registruoti 5 304 nusižudyti bandę asmenys, o tais pačiais metais nusižudė 823 asmenys. Todėl vertinant ikiteisminio tyrimo subjektų operatyvų bei profesionalų darbą, būtina atsižvelgti ir faktą, jog laiku nustatytas pasikėsinimas priversti žmogų prie savižudybės gali išgelbėti nukentėjusiojo gyvybę.

Todėl atsižvelgus į turimus statistinius duomenis (tiek dėl savižudybių ar bandymų nusižudyti, tiek dėl registruotų nusikalstamų veikų pagal BK 133 straipsnį), pasigendama ikiteisminio tyrimo subjektų bendradarbiavimo su gydymo įstaigomis, operatyvaus reagavimo į bandžiusiųjų nusižudyti atvejus. Tokiu būdu ikiteisminio tyrimo subjektai neįvertina teisinio pagrindo pradėti ikiteisminį tyrimą dėl pasikėsinimo priversti asmenį prie savižudybės ar sukurstymo nusižudyti (BK 22 str., 133 str.).

IŠVADOS

Atliktus magistro darbo temos analizę, galima padaryti tokias išvadas:

1. Teisės doktrinoje bendrai yra sutariama dėl baudžiamosios atsakomybės sampratos elementų, sudėtinių dalių, tačiau vieningos bei nekintančios baudžiamosios atsakomybės sampratos Lietuvos baudžiamoji teisė neturi. Tačiau įvertinus bei palyginus Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojoje teisėje formuojamas atsakomybės sampratas/sampratos elementus, sprendžiama, kad baudžiamosios atsakomybės samprata yra panašesnė kontinentinės teisinės tradicijos šalių teisėje (Lietuvos, Pietų Korėjos, Turkijos), pastebint daugiau skirtumų su anglosaksų teisinės tradicijos valstybėje – Jungtinėje Karalystėje formuojama atsakomybės apibrėžtimi.
2. Privedimo prie savižudybės esminiai požymiai yra nagrinėjami remiantis nusikalstamos veikos sudėtimi pagal objektą, objektyviąją pusę, subjektą, subjektyviąją pusę, išvelgiant sukurstymo nusižudyti bei privedimo prie savižudybės esminius skirtumus objektyviojoje bei subjektyviojoje pusėse. Įvertinus teismų praktiką bei psichologijos – psichiatrijos mokslininkų išvalgas, siūloma nagrinėjant privedimo prie savižudybės objektyviąją pusę (veiką, priežastinį ryšį, pasekmes), didelį dėmesį skirti psichologiniam kaltininko žiauraus bei klastingo elgesio vertinimui bei elgesio įtakai nukentėjusiojo emocinei savijautai.
3. Siūlytina įstatymų leidėjui atkreipti dėmesį į Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 133 straipsnyje įtvirtintą bausmių disproporciją, numatančią tą pačią bausmę už tiesiogine tyčia padarytą nusikalstamą veiką (sukurstymą nusižudyti) bei už tiesiogine ar netiesiogine tyčia įvykdytą nusikalstamą veiką (privedimą prie savižudybės). Siūloma įstatymo normą išskirti į dvi dalis, bausmes diferencijuojant pagal įvertintą nusikalstamos veikos pavojingumą.
4. Įvertinus teisinį privedimo prie savižudybės reguliavimą, galiojusį sovietmečiu ir pasikeitusį nuo 2003 metų įsigaliojusiu Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, daroma išvada apie teisės normos, kriminalizuojančios veiką, tendenciją išplėsti nusikaltimo sudėtį bei galimybę veiką kvalifikuoti praktikoje. Tokia pati tendencija pastebima ir įstatymo leidėjui teikiamuose siūlymuose dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 133 straipsnio keitimo, tačiau šiai dienai siūlymai nesuderinti su įstatymo nuoseklais, sisteminiu aiškinimo reikalavimais bei paremti deklaratyviais teiginiais. Todėl siūloma rengiant įstatymo normos keitimo

projektus juos grįsti teisės, psichologijos – psichiatrijos bei lingvistikos specialistų išvadomis, konsultacijomis.

5. Vertinant Pietų Korėjos, Jungtinės Karalystės ir Turkijos baudžiamųjų įstatymų normas, skirtas savižudybių prevencijai, pastebima, jog užsienio šalyse privedimas prie savižudybės arba panašios veikos sankcionuojamos griežčiau nei Lietuvoje. Tačiau remiantis kultūriniais skirtumais bei šalyse fiksuotais savižudybių reitingais, daroma išvada, jog nusikalstamos veikos griežtesnis sankcionavimas neturi vienareikšmiškai teigiamos įtakos savižudybių prevencijai.
6. Lietuvos teismai per 13 metų laikotarpį dėl privedimo prie savižudybės kvalifikavimo išsamiai pasisakė vos 4 nuosprendžiuose/nutartyse. Tad sprendžiama, jog teismus retai pasiekia bylos dėl privedimo prie savižudybės ir todėl teismai neturi efektyvios galimybės prisidėti prie šios nusikalstamos veikos sudėties, tikslo bei esmės aiškinimo plėtojimo.
7. Įvertinus kriminologų poziciją ir žinias, savižudybių, nusikalstamumo, tyrimų statistiką, sprendžiama, jog savižudybių skaičiaus ir registruojamų nusikalstamų veikų pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 133 straipsnį kiekis įrodo privedimo prie savižudybės latentškumą.
8. Ikiteisminio tyrimo subjektai neskiria pakankamai dėmesio bandžiusiems nusižudyti asmenims, neįvertinant, jog jie galėjo būti sukurstymo nusižudyti ar privedimo prie savižudybės aukomis. Praktikoje pasigendama pasikėsinimo priversti žmogų prie savižudybės kvalifikavimo. Todėl atsižvelgus į statistinius duomenis, siūlytina ikiteisminio tyrimo subjektams bendradarbiauti su gydymo įstaigomis, operatyviai reaguoti į bandžiusiųjų nusižudyti atvejus ir tokiu būdu įvertinti teisinį pagrindą pradėti ikiteisminį tyrimą dėl pasikėsinimo priversti asmenį prie savižudybės ar sukurstymo nusižudyti.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Nacionaliniai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33–1014.
2. Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Vyriausybės žinios*, 18–147.
3. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 66–2130.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74–2262.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36–1340.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89–2741.
7. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). *TAR*, 11216.
8. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (2016). *TAR*, 23709.
9. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2020 m. gruodžio 23 d. įsakymas Nr. – 391 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymo Nr. I-110 „Dėl Rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos“ pakeitimo“. *TAR*, 28733.

Užsienio valstybių teisės aktai

10. Criminal Act, Republic of Korea (1953). No. 293 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://elaw.klri.re.kr/kor_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=55948 [žiūrėta 2022 m. kovo 24 d.].
11. Suicide Act, United Kingdom (1961). C. 60 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/9-10/60> [žiūrėta 2022 m. kovo 21d.].
12. Criminal Law Act, United Kingdom (1977). C. 45 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/45> [žiūrėta 2022 m. kovo 21d.].
13. Contempt of Court Act, United Kingdom (1981). C. 49 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/49/crossheading/strict-liability> [žiūrėta 2022 m. kovo 21d.].
14. Criminal Code, Republic of Turkey (2004). No. 5237 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/20076> [žiūrėta 2022 m. kovo 21d.].

15. Coroners and Justice Act, United Kingdom (2009).C. 25 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/45> [žiūrėta 2022 m. balandžio 6 d.].

Specialioji literatūra:

16. Abramavičius, A. et al. (2001). *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas.
17. Abramavičius, A. et al. (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Eugrimas.
18. Abramavičius, A. et al. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1–98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
19. Abramavičius, A. et al. (2009). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99–212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras.
20. Arafat, S. M. Y. et al. (2021). Psychological autopsy study and risk factors for suicide in Muslim countries. *Health Science Reports*, 4, p. 1–9, <https://doi.org/10.1002/hsr2.414>.
21. Babachinaitė, G. et al. (2009). *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodika*. Vilnius.
22. Benošis, A. et al. (2016). Savižudybių prevencijos aktualijos ikiteisminių tyrimų medžiagos apžvalgos duomenimis. *Sveikatos mokslai*, 26, p. 10–20, <http://doi.org/10.5200/sm-hs.2016.002>.
23. Drakšas, R. (2003). Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos. *Teisė*, 47, 28–35.
24. Drakšas, R. (2008). *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia.
25. Drakšienė, A., Michailovič, I. (2008). *Kriminologijos žinynas*. Vilnius: Eugrimas.
26. Levi–Belz, Y., Gvion, Y. and Apter, A. (2019). Editorial: The Psychology of Suicide: From Research Understandings to Intervention and Treatment. *Frontiers in Psychiatry*, 10, p. 1–4, <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2019.00214>.
27. Metin, O. and Gelbal, O. (2008). The Path to Modern Turkish Law. *Ankara Bar Review*, 1(2), 121–125.
28. Milinis, A. et al. (2011). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia.
29. Nocius, J. (1998). *Nusikaltimai žmogui*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

30. Pečkaitis, J. S. ir Radavičius, L. E. (2004). Savižudybės medicininiai ir teisiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 59(51), 56–69.
31. Piesliakas, V. (1998). *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija.
32. Piesliakas, V. (2007). Baudžiamojo atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys. *Jurisprudencija*, 8(98), 7–12.
33. Randhawa, A. and Anderson, J. (2022). *Bribery & Corruption 2022*. Cituota Global Legal Insights. *Bribery & Corruption Laws and Regulations 2022. Turkey*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/bribery-and-corruption-laws-and-regulations/turkey> [žiūrėta 2022 m. kovo 21 d.].
34. Riondato, S., Alagna, R. (2012). *Criminal law of the Republic Turkey*. Padova: Padova University Press.
35. Ryu, P. K. (1957). The New Korean Criminal Code of October 3, 1953. An Analysis of Ideologies Embedded in it. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 48(3), p. 275–295.
36. Sakalauskas, G. et al. (2011). Registruotas latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai. Vilnius: Eugrimas.
37. Stein, J. Y. et al. (2017). Traumatization, Loneliness, and Suicidal Ideation among Former Prisoners of War: A Longitudinally Assessed Sequential Mediation Model. *Frontiers in Psychiatry*, 8, p. 1–9, <https://doi.org/10.3389/fpsy.2017.00281>.
38. Švedas, G. et al. (2011). *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras.
39. Švedas, G. et al. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, 1 knyga*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla.
40. Wilson, W. (2015). *Criminal law*. London: University of London.
41. Zubelienė, I. (2015). *Ar patyčios Lietuvoje pripažįstamos nusikalstama veika?* Magistro baigiamasis darbas, teisės vientisųjų studijų programa, Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas.
- Teismų praktika:**
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2004.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-126-693/2017.

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-390-1073/2017.
 45. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-39-1076/2021.
 46. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-204/2014.
 47. Klaipėdos apygardos teismo 2007 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-18-417/2007.
 48. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. balandžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-323-366/2009.
 49. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-957-345/09.
 50. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. rugsėjo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-234-574/2013.
 51. Klaipėdos apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-20-360/2015.
 52. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-181-134/2015.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:**
53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. Valstybės žinios, 109-3004.
- Kiti šaltiniai:**
54. Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso 133 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (2019). XIIIIP-4104 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/28d3f250faee11e993cb8c8daaf8ff8a?jfwid=73odxpg00> [žiūrėta 2022 m. kovo 30 d.].
 55. Baudžiamojo kodekso 133 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (2019). XIIIIP-4104 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/cab7d830faed11e993cb8c8daaf8ff8a?jfwid=73odxpg00> [žiūrėta 2022 m. kovo 30 d.].
 56. Cambridge Dictionary [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://dictionary.cambridge.org/> [žiūrėta 2022 m. kovo 21 d.].
 57. Courts and Tribunals Judiciary. *The justice system and the constitution*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.judiciary.uk/about-the->

- judiciary/the-judiciary-the-government-and-the-constitution/jud-acc-ind/justice-sys-and-constitution/ [žiūrėta 2022 m. kovo 20 d.].
58. Dictionary by Merriam – Webster [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.merriam-webster.com/> [žiūrėta 2022 m. kovo 21 d.].
59. Higienos institutas. Savęs žalojimo ar bandymo nusižudyti duomenų pildymo kokybės gydymo įstaigose analizė. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.hi.lt/uploads/pdf/padaliniai/BAS/duomenu_pildymo_kokybes_gerinimas.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 10 d.].
60. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. *Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2021&period=1-10&group=163> [žiūrėta 2022 m. kovo 30 d.].
61. Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/> [žiūrėta 2022 m. kovo 15 d.].
62. Lietuvos psichiatrų asociacija. *Savižudybė – tai ilgalaikis procesas*. [interaktyvus] (modifikuota 2014-09-10). Prieiga per internetą: <https://www.psichiatrija.lt/2014/09/savizudybe-tai-ilgalaikis-procesas/> [žiūrėta 2022 m. kovo 23 d.].
63. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija. *Minima Pasaulinė savižudybių prevencijos diena*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-09-10 m.). Prieiga per internetą: <https://sam.lrv.lt/lt/naujienos/minima-pasauline-savizudybiu-prevencijos-diena> [žiūrėta 2022 m. kovo 30 d.].
64. Oficialiosios statistikos portalas. Nuolatiniai gyventojai 2010–2021 m. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2021/salies-gyventojai/gyventoju-skaicius-ir-sudetis> [žiūrėta 2022 m. kovo 30 d.].
65. Parekh, R. (2018). *Suicide Prevention*. American Psychiatric Association, June. Prieiga per internetą: <https://www.psychiatry.org/patients-families/suicide-prevention> [žiūrėta 2022 m. kovo 25 d.].
66. Teisės departamento išvada dėl Baudžiamojo kodekso 133 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto (2019). XIIIP-4104 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/278bed70008a11ea90d5d63c859a8aa7?jfwid=73odxpg00> [žiūrėta 2022 m. kovo 30 d.].

67. The National Law Review. *South Korea. South Korea Government & Legal System*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.natlawreview.com/jurisdiction/all-international/south-korea> [žiūrėta 2022 m. kovo 20 d.].
68. World Health Organization. *Suicide*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-06-17). Prieiga per internetą: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide> [žiūrėta 2022 m. kovo 23 d.].
69. World Health Organization. *Suicide rates*. [interaktyvus] (modifikuota 2021-07-16). Prieiga per internetą: <https://www.who.int/data/gho/data/themes/mental-health/suicide-rates> [žiūrėta 2022 m. kovo 30 d.].
70. World Population Review. *Suicide Rate by Country 2022*. [interaktyvus] (modifikuota 2022 m.). Prieiga per internetą: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/suicide-rate-by-country> [žiūrėta 2022 m. kovo 30 d.].

SANTRAUKA

Baudžiamoji atsakomybė už privedimą prie savižudybės

Miglė Dijokaitė

Magistro darbe nagrinėjama baudžiamosios atsakomybės už privedimą prie savižudybės tema, remiantis baudžiamuoju įstatymu ir kitais teisės aktais, teisės doktrina, psichologijos – psichiatrijos mokslininkų tyrimais bei rekomendacijomis, teismų praktika, statistiniais duomenimis, užsienio šalių teisiniu reguliavimu. Žmogaus teisė į gyvybę yra prigimtinė bei visuotinai saugomas gėris, todėl baudžiamasis įstatymas įtvirtinta jos apsaugą. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą 133 straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už sukurstymą nusižudyti bei privedimą prie savižudybės, atskleidžia būtinuosius veikos sudėties elementus bei požymius, aiškinamus teisės mokslininkų darbuose bei teismų praktikoje.

Darbe analizuojama baudžiamosios atsakomybės samprata, privedimo prie savižudybės sudėtis bei veikos kvalifikavimo aspektai, aptarti teismų praktikoje. Ypatingas dėmesys skiriamas klastingo bei žiauraus privedimo prie savižudybės būdo vertinimui psichologiniu aspektu, nustatant jo įtaką nukentėjusiojo būklei. Darbe nagrinėjama užsienio šalių teisėje įtvirtintos baudžiamosios atsakomybės už privedimą prie savižudybės alternatyvos/atitiktys bei pati veikos kriminalizavimo eiga Lietuvoje. Siekiant atskleisti spragą tarp didelio savižudybių skaičiaus bei ikiteisminių tyrimų, realios baudžiamosios atsakomybės taikymo, magistro darbe analizuojama teismų praktika, privedimo prie savižudybės galimas latentiskumas, veikos kvalifikavimo bei pasikėsimo įvykdyti veiką klausimas. Įvertinus išnagrinėtą informaciją galima daryti išvadas, jog tinkamam privedimo prie savižudybės kvalifikavimui bei teisiniam reguliavimui, būtina remtis lengvai pasiekiamą psichologų – psichiatrų formuojama suicidologijos tyrimų praktika. Nagrinėjant statistinius duomenis pastebėta spraga ikiteisminio tyrimo institucijų reakcijoje dėl pasikėsimų nusižudyti bei atvejų tyrimo.

SUMMARY

Criminal liability for procuring a suicide

Miglė Dijokaitė

The master 's thesis deals with the topic of criminal liability for procuring a suicide on the basis of criminal law and other legal acts, legal doctrine, research and recommendations of psychological and psychiatric researchers, case law, statistical data and other countries legal regulations. Human right to life is a natural and universally protected good, and therefore its protection is defined in criminal law. Article 133 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, which defines criminal liability for incitement to commit suicide and leading to suicide, reveals the necessary elements and features of the composition of the act, which are interpreted in the works of legal scholars and court practice.

The paper analyzes the concept of criminal responsibility, the composition of procuring a suicide and the aspects of qualification of the act, discussed in court practice. Particular attention is paid to the psychological assessment of the method of treacherous and cruel procuring of a suicide, determining its impact on the victim's condition. The paper examines the alternatives / equivalences of criminal liability for committing suicide defined in foreign law and the process of criminalization of the crime in Lithuania itself. In order to reveal the gap between the large number of suicides and pre-trial investigations, the application of real criminal liability, the master's thesis analyzes the case law, the possible latency of procuring a suicide, the issue of qualification and attempted commission. After evaluating the analyzed information, it can be concluded that for proper qualification and legal regulation of procuring a suicide, it is necessary to rely on the easily accessible practice of suicidology research developed by psychologists - psychiatrists. The analysis of statistics revealed a gap in the reaction of pre-trial investigation authorities to suicide attempts and the investigation of cases.